

**RAPORT DE EVALUARE EXTERNĂ
a Proiectului
„VOCEA SOCIETĂȚII CIVILE PENTRU INCLUZIUNE”**

Chișinău, 2021

CUPRINS

Lista figurelor și tabelelor	3
Acronime	4
Introducere	5
Sumar	6
1. Metodologia evaluării	9
1.1 Scopul și obiectivele evaluării.....	9
1.2 Grupurile-țintă și arealul geografic	9
1.3 Metode și tehnici de evaluare	11
1.4 Capacitatea echipei Keystone Moldova privind implementarea Proiectului.....	12
1.5 Limitările evaluării	13
2. Impactul Proiectului asupra abilitării organizațiilor societății civile locale și autorităților publice privind asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile	13
2.1 Relevanța	13
2.2 Eficacitatea	19
2.3 Eficiența	20
2.4 Impactul	23
2.5 Sustenabilitatea	26
3. Opiniile OSC-urilor și APL-urilor privind necesitățile în procesul de asigurare a incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile	29
Concluzii	31
Recomandări	35
Bibliografie	37
Anexe	
Anexa 1. Termeni de referință	
Anexa 2. Ghid de interviu semistructurat	
Anexa 3. Lista persoanelor intervievate în cadrul evaluării externe a Proiectului	

LISTA FIGURELOR ȘI TABELELOR

Fig. 1. Arealul geografic privind OSC-urile locale beneficiare ale Proiectului	9
Fig. 2. Grupurile-țintă ale evaluării	10
Fig. 3. Etapele evaluării Proiectului	11
Fig. 4. Metodologia evaluării	12
Tabelul 1. Necesități identificate de către OSC-uri și APL-urilor.....	29

ACRONIME

APL – Administrație publică locală
BNS - Biroul Național de Statistică
DASPF – Direcția Asistență Socială și Protecție a Familiei
IIA – Interviu individual aprofundat
OSC – Organizație a societății civile
ONU – Organizația Națiunilor Unite
UAT – Unitate administrativă-teritorială
UE – Uniunea Europeană
ToR – Termeni de referință
KAS – Konrad Adeanuer Stiftung

INTRODUCERE

În perioada 01 noiembrie 2019 – 30 octombrie 2021, Keystone Moldova a implementat *Proiectul „Vocea Societății Civile pentru Incluziune”* în cadrul *Programului de granturi „Dezvoltarea societății civile la nivel local în Republica Moldova”*, finanțat de Uniunea Europeană și Fundația Konrad Adenauer în Republica Moldova, implementat de Asociația pentru Politică Externă (APE), Asociația pentru Democrație Participativă (ADEPT), Centrul Analitic Independent Expert-Grup, Asociația Obștească Centrul European Pro-Europa.

Consolidarea rolului societății civile în Republica Moldova în promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități are un rol deosebit de important în fortificarea angajamentului civic privind promovarea principiilor buneii guvernări. Odată cu ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, Republica Moldova a marcat o schimbare importantă în abordarea dizabilității, nu doar prin prisma protecției sociale și a stării de sănătate, dar și din punctul de vedere al promovării și respectării drepturilor omului, al incluziunii sociale, al valorii umane și al egalității de șanse. Deși în ultimii ani, au fost adoptate politici și îmbunătățită legislația în domeniul incluziunii sociale și educaționale a persoanelor cu dizabilități, inclusiv a copiilor, au fost dezvoltate diverse servicii sociale și educaționale, constatăm că procesul de implementare este lent din cauza constrângerilor legate de faptul că capacitățile umane și financiare sunt limitate.

Organizațiile societății civile dețin un rol deosebit de important în crearea serviciilor sociale comunitare, dezinstituționalizarea și prevenirea instituționalizării, care reprezintă priorități ale statului enunțate în documentele de politici. Analiza situației în domeniu atestă că numărul OSC-urilor care activează în domeniul social din raioanele-țintă a proiectului (Sîngerei, Florești, Strășeni, Ialoveni, Cimișlia, Ștefan Vodă) este mic și majoritatea din ele nu au implementat nici un proiect în ultimii 5 ani. Totodată, la etapa demarării proiectului OSC-urile active în domeniul social din raioanele-țintă (cu excepția unui OSC din r. Ialoveni) nu erau membre ale Alianței Organizațiilor pentru Persoanele cu Dizabilități, ceea ce denotă lipsa oportunităților de comunicare și dialog cu organizații active în domeniu și inclusiv lipsa oportunităților de finanțare. Prin intermediul Proiectului „Vocea Societății Civile pentru Incluziune” implementat de Keystone Moldova s-a reușit consolidarea parteneriatului dintre societatea civilă și autoritățile publice în 6 UAT, precum și capacitarea acestora în domeniul incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, scrierea și managementul proiectelor în acest domeniu.

La finele Proiectului este realizată evaluarea impactului acțiunilor întreprinse în cadrul proiectului pentru a determina cele mai importante realizări și lecții învățate. Evaluarea finală a Proiectului reflectă gradul de îndeplinire a obiectivelor planificate, precum și indicatorii de progres atinși. Evaluarea se axează pe analiza rezultatelor obținute, precum și formularea unor recomandări.

Obiectul acestei evaluări este Proiectul „Vocea societății civile pentru incluziune” implementat de A.O.Keystone Moldova, cu suportul UE - KAS.

Necesitatea evaluării se bazează pe următoarele **argumente**:

- 1) să reflecte obiectiv rezultatele obținute în cadrul Proiectului și factorii care au asigurat implementarea cu succes a Proiectului;
- 2) să determine obstacolele și factorii care au creat impedimente în procesul de implementare a Proiectului;
- 3) să identifice cele mai bune modalități de asigurare a durabilității acțiunilor întreprinse în cadrul Proiectului;
- 4) să analizeze din perspectiva teoriei schimbării impactul Proiectului asupra OSC-urilor și APL-urilor.

SUMAR

Context

În perioada 01 noiembrie 2019 – 30 octombrie 2021, Keystone Moldova a implementat *Proiectul „Vocea Societății Civile pentru Incluziune”* în cadrul *Programului de granturi „Dezvoltarea societății civile la nivel local în Republica Moldova”*, finanțat de Uniunea Europeană și Fundația Konrad Adenauer în Republica Moldova, implementat de Asociația pentru Politică Externă (APE), Asociația pentru Democrație Participativă (ADEPT), Centrul Analitic Independent Expert-Grup, Asociația Obștească Centrul European Pro-Europa.

Obiectivul general al proiectului rezidă în consolidarea rolului societății civile în 6 raioane ale țării prin crearea unui pol de putere și o voce unică în promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. În cadrul proiectului 12 organizații ale societății civile din 6 raioane ale țării au participat la Programul de formare și mentorat în elaborarea și implementarea proiectelor în domeniul incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile.

Activitățile de bază ale Proiectului se referă la:

- capacitarea OSC-urilor locale și APL-urilor în promovarea nondiscriminării și asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități;
- consolidarea capacităților OSC-urilor locale în scrierea, managementul proiectului și colectarea de fonduri;
- asigurarea schimbului de experiență dintre APL, OSC din raioanele-țintă și UAT, care dețin experiență în domeniu (Fălești, Orhei, Cantemir);
- dezvoltarea parteneriatului public-privat la nivel local pentru asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități;
- dezvoltarea rețelei OSC-urilor din raioanele-țintă prin susținerea acțiunilor de promovare a drepturilor persoanelor cu dizabilități și aderarea la Alianța Organizațiilor pentru Persoanele cu Dizabilități din Republica Moldova;
- capacitarea echipei Keystone Moldova, OSC-urilor locale și APL din 6 raioane privind achiziția publică a serviciilor sociale.

Scopul și obiectivele specifice ale evaluării

Scopul studiului este de a evalua relevanța, eficacitatea, eficiența, durabilitatea și impactul proiectului privind consolidarea rolului OSC-urilor locale în promovarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități.

Obiective specifice:

- 1) Identificarea punctelor forte, dificultăților și provocărilor în procesul de implementare a proiectului;
- 2) Evaluarea impactului Programului de formare și mentorat privind capacitarea OSC-urilor și reprezentanților APL în dezvoltarea parteneriatului public-privat privind asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități;
- 3) Elaborarea recomandărilor practice pentru creșterea capacităților OSC-urilor din raioanele-țintă în promovarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități.

Grupurile-țintă ai acestei evaluări sunt următoarele: (i) reprezentanți ai OSC-urilor locale; (ii) reprezentanți ai APL de nivelul întâi și al doilea; (iii) echipa proiectului din cadrul A.O. Keystone Moldova.

Metodologia evaluării. Evaluarea a folosit metode mixte de cercetare, care includ: analiza de situație și contextuală; analiză comprehensivă a documentelor; interviuri cu reprezentanții OSC-urilor locale și APL de nivelul întâi și al doilea.

În conformitate cu Normele și standardele UNEG pentru evaluare, studiul se bazează pe metodologii care asigură validitate și mecanisme eficiente de triangulare a informațiilor. Metodologia include colectarea datelor de la 9 OSC-uri locale din șase raioane ale țării, 5 reprezentanți ai APL, total fiind realizate 14 interviuri individuale. Evaluarea a integrat aspectele de gen și drepturile omului, reducerea sărăciei și asigurarea sustenabilității sociale pe parcursul întregului proces de evaluare.

Principalele concluzii

Principalele concluzii sunt prezentate mai jos, fiind structurate după criteriile și întrebările studiului de evaluare.

Relevanța

Proiectul este relevant deoarece se încadrează în contextul politicilor naționale și internaționale privind dezvoltarea parteneriatelor publice-private pentru asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile. Obiectivele și acțiunile planificate și-au păstrat relevanța pe parcursul implementării Proiectului.

În opinia participanților la Programul de formare și mentorat dezvoltat în cadrul Proiectului, acesta a fost implementat de o echipă profesionistă, a existat un plan de activități realist, fiind dezvoltate și consolidate parteneriate și relații de colaborare la nivel local (au fost aprobate acorduri de parteneriat tripartite dintre Keystone Moldova, 12 OSC-uri locale și reprezentanții APL din 6 UAT) și s-a pus accentul pe cunoașterea situației reale a grupurilor vulnerabile din comunitate, fiind implicate în procesul de analiză a nevoilor reprezentanții APL-urilor și OSC-urilor.

În același timp, programul de formare și mentorat este apreciat de grupurile-țintă ca fiind important, util și relevant.

Eficacitate

Atingerea obiectivelor, activităților și a rezultatelor așteptate prezintă o imagine mixtă. Evaluarea a scos în evidență că domeniile specifice de intervenție stabilite în planul de acțiuni au înregistrat progrese în consolidarea capacităților OSC-urilor și APL-urilor în domeniul incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile și scrierea de proiecte. O măsură a eficacității este gradul în care conținuturile Programului de formare și mentorat corespunde nevoilor identificate în faza de planificare. În acest sens, evidențiem că la fiecare etapă de implementare a Proiectului a fost realizată evaluarea impactului formărilor și a necesităților de formare a grupurilor-țintă, echipa manifestând flexibilitate și deschidere pentru revizuirea materialelor utilizate în cadrul instruirilor.

În același timp, evidențiem că toate OSC-urile locale au menționat că obiectivele stabilite au fost atinse și consideră că Proiectul prin activitățile implementate a reușit să răspundă așteptărilor lor.

Datorită modului în care a fost conceput Proiectul, constatăm că principalele probleme la momentul evaluării au fost legate de numărul mic de OSC-uri locale active, competențe reduse în domeniul scrierii de proiecte, experiență foarte modestă în implementarea proiectelor și dezvoltarea parteneriatelor sociale.

Domeniile principale de intervenție pentru care progresele încă rămân în urmă se referă la: consolidarea cunoștințelor și competențelor în scrierea și managementul proiectelor (elaborarea

bugetelor și cadrului logic); dezvoltarea serviciilor sociale pentru grupurile vulnerabile; consolidarea capacității de monitorizare și evaluare etc.

Eficiență

Evaluarea eficienței Proiectului s-a axat, în special, pe analiza activităților din cadrul Proiectului (dacă acestea au fost eficiente și coerente), precum și identificarea factorilor de succes și a impedimentelor în implementarea Proiectului. Astfel, evaluarea a scos în evidență că beneficiarii Programului de formare și mentorat consideră activitățile realizate în cadrul Proiectului coerente și logice, utile și eficiente, în special au fost catalogate ca fiind eficiente activitățile de instruire, activitățile de informare și sensibilizare a comunității, precum și activitățile de mentorat.

Factorii negativi care au creat impedimente în implementarea Proiectului se referă în special la: resurse umane insuficient pregătite; lipsa de interes din partea membrilor comunității privind situația grupurilor vulnerabile; insuficiența resurselor financiare; fluctuația de personal; lipsa voinței politice a factorilor decizionali; lipsa de experiență în domeniul scrierii și managementul proiectelor, precum și cunoștințe insuficiente în domeniul incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități.

Impactul

Reprezentanții OSC-urilor locale și autorităților locale au evidențiat că cele mai importante schimbări care s-au produs se referă la creșterea gradului de informare și conștientizare privind necesitatea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, dezvoltarea parteneriatelor dintre APL și OSC-urile locale, scrierea și managementul proiectelor etc. Datorită Proiectului „Vocea societății civile la nivel local” implementat de Keystone Moldova cu suportul UE-KAS, 2 OSC-uri (A.O. „Compassiune” din s.Costești și A.O. „Icar-Dedal” din s.Palanca) au fost sub-grantate în cadrul Programului „Dezvoltarea societății civile la nivel local”, iar alte 3 OSC-uri au aplicat la diverse concursuri și au obținut finanțare (A.O. „Alianța pentru Dolna” din s.Dolna; A.O. „Zubrea” din s.Zubrești și ADD „Mileniul III” din s.Chișcăreni). Se constată că implementarea Proiectului a avut un impact satisfăcător în privința accesului, calității și relevanței acțiunilor întreprinse, precum și a promovării incluziunii sociale și educaționale a grupurilor vulnerabile.

Sustenabilitatea

Analiza premiselor necesare asigurării sustenabilității arată că realizările obținute în procesul de implementare a Proiectului constituie o bază solidă pentru cadrul instituțional și resursele umane consolidate prin Programul de formare și mentorat și experiența câștigată la nivel local de a lucra în echipă.

Activitățile care vor fi continuate după finalizarea Proiectului se referă la scrierea de proiecte și identificarea resurselor financiare pentru asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile; monitorizarea situației grupurilor vulnerabile; realizarea activităților de sensibilizare și informare, precum și a activităților de consolidare a capacităților resurselor umane.

Principalele provocări pentru sustenabilitatea intervențiilor realizate au în vedere lipsa resurselor financiare pentru continuarea activităților realizate în cadrul Proiectului, dezvoltarea insuficientă a capacității la nivel local și dezvoltarea inadecvată a serviciilor sociale pentru grupurile vulnerabile. Pe lângă acestea, există un șir de factori de risc la nivelul contextului general (pandemia de COVID-19, instabilitatea politică, nivelul redus de resurse financiare și umane disponibile).

1. METODOLOGIA EVALUĂRII

1.1 Scopul și obiectivele evaluării

Scopul evaluării conform ToR-ului (Anexa 1) este de a evalua relevanța, eficacitatea, eficiența, durabilitatea și impactul proiectului privind consolidarea rolului OSC-urilor locale în promovarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități.

Obiective specifice:

- 4) Identificarea punctelor forte, dificultăților și provocărilor în procesul de implementare a proiectului;
- 5) Evaluarea impactului Programului de formare și mentorat privind capacitarea OSC-urilor și reprezentanților APL în dezvoltarea parteneriatului public-privat privind asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități;
- 6) Elaborarea recomandărilor practice pentru creșterea capacităților OSC-urilor din raioanele-țintă în promovarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități.

1.2 Grupurile-țintă și arealul geografic

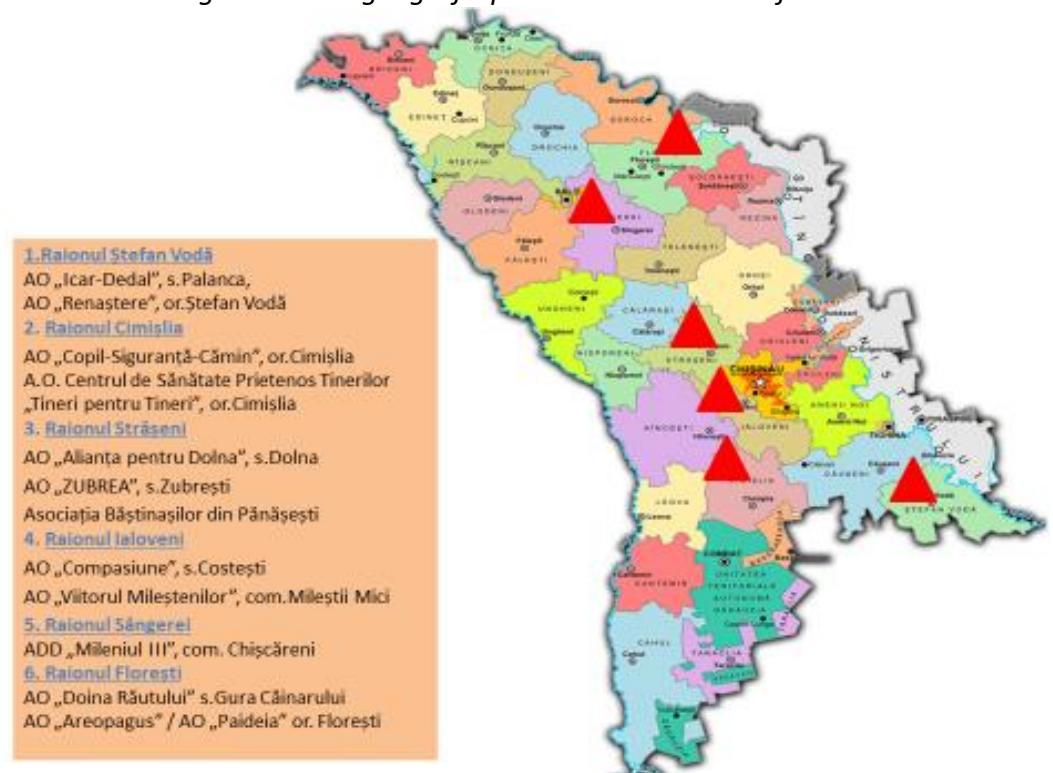
Proiectul a fost implementat la nivel național, fiind consolidate capacitățile a 12 OSC-uri locale și reprezentanți ai APL din 6 UAT:

Regiunea de Dezvoltare Nord: **Sîngerei, Florești**

Regiunea de Dezvoltare Centru: **Strășeni, Ialoveni**

Regiunea de Dezvoltare Sud: **Cimișlia, Ștefan Vodă**

Fig. 1. Arealul geografic privind OSC-urile beneficiare ale Proiectului

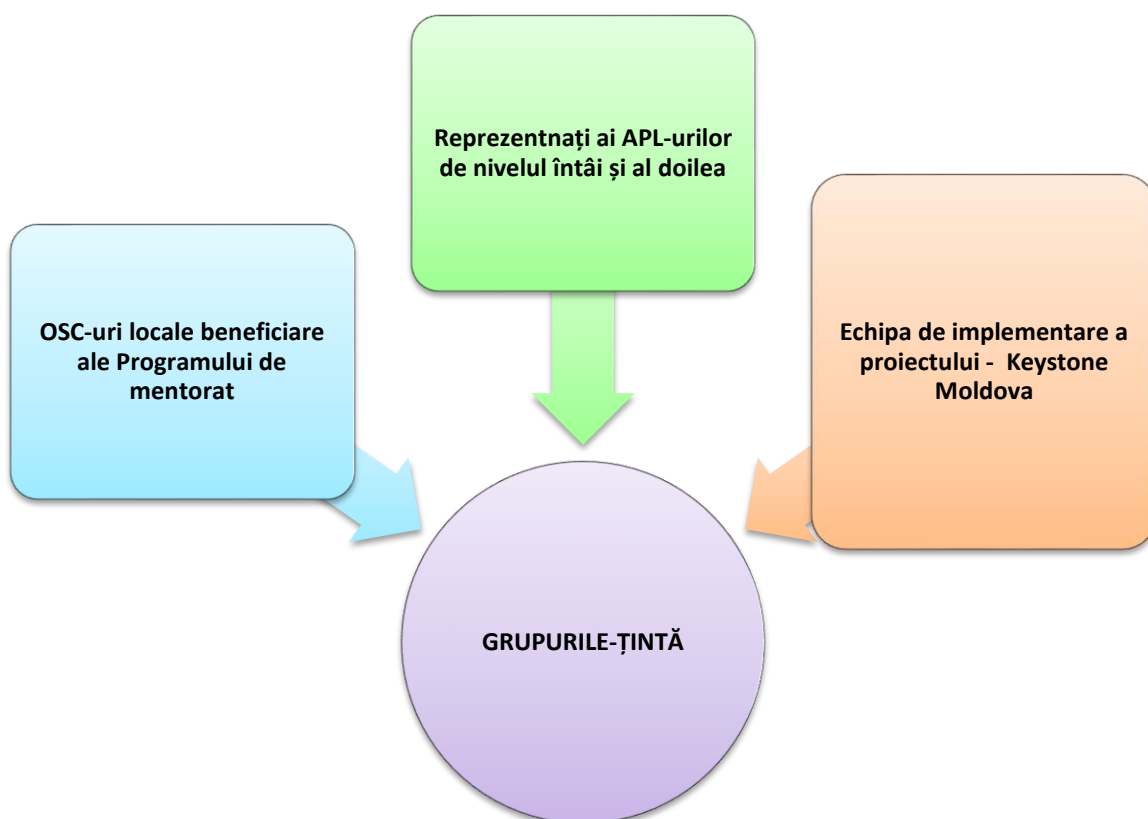

Aceasta este o evaluare finală pentru a determina progresele înregistrate, barierele și lecțiile învățate în cadrul Proiectului.

Evaluarea a fost realizată în perioada septembrie – octombrie 2021 de către un expert independent selectat prin concurs public, fiind coordonată cu echipa de implementare a A.O. Keystone Moldova.

Proiectul a prevăzut măsuri și intervenții pentru grupurile-țintă ale proiectului, de aceea evaluarea s-a axat pe realizarea interviurilor individuale semistructurate cu principalii actori (reprezentanți ai OSC-urilor; APL-urilor și echipei de implementare a Proiectului) – a se vedea Fig.2.

Fig. 2 Grupurile-țintă ale evaluării

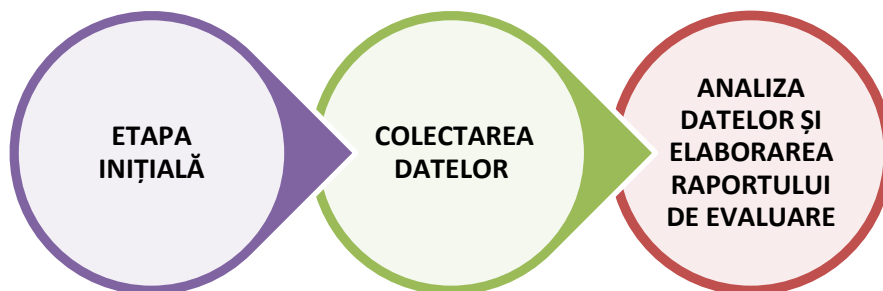
După cum s-a menționat, evaluarea Proiectului s-a axat pe analiza rapoartelor de progres, realizarea interviurilor individuale semistructurate și a ședințelor de documentare cu următorii actori:

- 1) OSC-uri locale – 9 persoane;
- 2) Reprezentanți ai APL-urilor – 5 persoane;
- 3) Reprezentanți Keystone Moldova – 2 persoane (ședințe de documentare bazate pe propunerea de proiect și rapoartele de progres).

1.3 Metode și tehnici de evaluare

Evaluarea Proiectului a fost realizată în 3 etape, care sunt reflectate în Fig. 3.

Fig. 3. Etapele evaluării Proiectului

1) Etapa inițială

Evaluarea Proiectului a început cu o primă discuție cu Managerul de program din cadrul Keystone Moldova în ceea ce privește produsul final dorit și modul în care se preconizează desfășurarea procesului de evaluare conform TOR-ului. Totodată, au fost analizate principalele rezultate și lecții învățate în cadrul Proiectului. Obiectivul evaluării a fost reconfirmat, fiind stabilit un plan de activitate care a fost analizat și aprobat.

Echipele de implementare a Proiectului a pus la dispoziția evaluatorului propunerea de proiect, rapoartele de progres, lista de contacte a partenerilor și OSC-urilor locale, alte documente relevante.

Din cauza pandemiei cu COVID-19 nu a fost posibilă colectarea datelor în teren, de aceea s-a modificat planul de realizare a evaluării, acesta fiind preliminar coordonat cu A.O. Keystone Moldova. Astfel, s-a stabilit ca colectarea datelor să fie efectuată la distanță, fiind realizate toate aranjamentele tehnice (mesaje către grupurile-țintă, telefoane preliminare privind planificarea interviurilor etc.).

La fiecare etapă a evaluării Proiectului, experta a informat managerul de program despre mersul procesului de evaluare, dificultățile și barierele cu care se confruntă, a consultat metodologia de evaluare a Proiectului cu echipa de implementare, alte aspecte organizatorice.

La această etapă s-a recurs la *analiza documentară*, care a fost realizată pe baza propunerii de proiect, cadrului logic, rapoartelor de progres a Proiectului. Totodată, analiza documentară a fost utilizată pentru a reflecta concordanța acțiunilor planificate în cadrul Proiectului cu obiectivele și indicatorii stabiliți, analiza cadrului logic al Proiectului din perspectiva teoriei schimbării, ceea ce permite verificarea logicii proiectului, definirea clară a supozițiilor, determinarea indicatorilor de verificare a obiectivelor, precum și a mijloacelor de verificare.

Astfel, o analiză preliminară de birou a fost realizată pentru a elabora metodologia de evaluare a Proiectului. Ca urmare, au fost dezvoltat instrumentul pentru colectarea și evaluarea datelor primare - **ghidul de interviu semistrukturat**, care a fost structurat în conformitate cu cele cinci criterii de evaluare (Anexa 2).

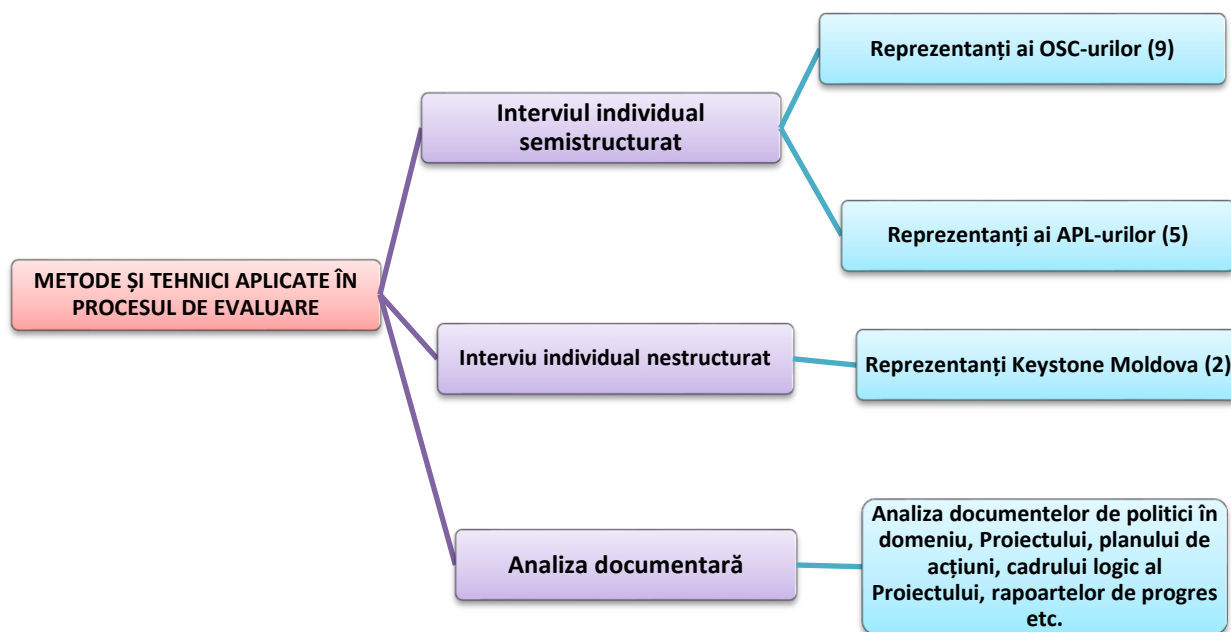
Această analiză a continuat inclusiv în următoarea etapă a evaluării, când au fost realizate și analizate interviurile realizate cu OSC-urile locale, APL și echipa proiectului.

2) Colectarea datelor

Această etapă a constat într-o analiză documentară aprofundată pentru a colecta date secundare calitative, în baza ghidului de interviu semistrukturat.

Expertul a colectat date primare (Fig.4) în perioada septembrie – octombrie 2021, fiind realizate **14 interviuri individuale semistrukturate** prin Messenger și platforma zoom¹. Lista completă a persoanelor care au participat la interviuri este prezentată în Anexa 4.

Fig. 4. Metodologia evaluării

3) Analiza datelor și elaborarea Raportului de evaluare

Raportul de evaluare a fost elaborat în conformitate cu cerințele înaintate de către A.O. Keystone Moldova. Raportul final de evaluare este completat prin încorporarea comentariilor și coordonarea cu managerul de program, Keystone Moldova.

Procedurile de asigurare a calității au fost aplicate ca regulă standard în activitatea desfășurată de A.O. Keystone Moldova. Procedurile au variat de la redactarea instrumentului de evaluare, la asigurarea unui cadru de colectare a datelor, la folosirea adecvată a datelor și informațiilor,² la respectarea tuturor considerentelor etice pentru colectarea și prelucrarea datelor, precum și la elaborarea raportului de evaluare care corespunde standardelor academice.

1.4 Capacitatea echipei Keystone Moldova privind implementarea Proiectului

Echipea de implementare a Proiectului este calificată, deține experiență în implementarea proiectelor la nivel național și internațional. Managementul Proiectului a fost asigurat de către managerul de program și coordonatorul Proiectului, care a asigurat implementarea cu succes a tuturor activităților planificate.

Echipea Proiectului a fost caracterizată de către parteneri, precum și de către beneficiarii direcți ai Proiectului ca fiind competentă, profesionistă, deschisă, flexibilă și empatică.

La nivel local, însă, există probleme în ceea ce privește calificarea personalului din cadrul OSC-urilor locale. Lipsa resurselor umane calificate reprezintă un factor cheie care acționează ca blocaj

¹ În legătura cu situația epidemiologică a infecției COVID-19 colectarea datelor s-a realizat prin Messenger și zoom.

² Sursele sunt identificate în mod clar și există o distincție între rapoarte/ date oficiale și comentariile/ reflecțiile evaluatorului (bazate pe rezultate empirice adecvate).

în asigurarea durabilității activităților dezvoltate în cadrul Proiectului. În plus, fluctuația personalului din cadrul OSC-urilor și APL-urilor acționează ca obstacol în calea îmbunătățirii cooperării instituționale și prestarea calitativă a serviciilor sociale pentru grupurile vulnerabile.

1.5 Limitările evaluării

În cadrul evaluării au existat unele probleme și limitări, care au impus careva obstacole și bariere în procesul de realizare a sarcinilor stabilite, dintre care cele mai importante sunt:

- Colectarea datelor a fost realizată în perioada pandemiei de COVID-19 și din aceste considerente s-a recurs la realizarea interviurilor individuale prin Messenger și zoom. Spre deosebire de interviul față în față, interacțiunea indirectă reduce din percepția pe care o poți avea asupra profilului persoanei intervievate. Nu putem observa mimica, gesturile, aspecte care ne pot evidenția anumite caracteristici referitoare la persoana intervievată.;
- Interviurile cu unii reprezentanți ai OSC-urilor locale și APL-urilor au fost replanificate de mai multe ori, fiind invocate diverse motive, inclusiv cauze de natură tehnică (conexiunea slabă la internet etc.);
- Acuratețea informațiilor disponibile poate fi considerată o limitare. În acest sens, ghidul de interviu include o serie de întrebări de control pentru verificare, cum ar fi modalitățile de asigurare a durabilității acțiunilor întreprinse etc. De asemenea, s-a recurs la triangularea datelor, considerând în mod special limitările datelor de interviu pentru anumite surse.

2. IMPACTUL PROIECTULUI ASUPRA ABILITĂRII ORGANIZAȚIILOR SOCIETĂȚII CIVILE ȘI AUTORITĂȚILOR PUBLICE LOCALE PRIVIND ASIGURAREA INCLUZIUNII SOCIALE A GRUPURILOR VULNERABILE

Evaluarea impactului proiectului s-a axat pe cele cinci criterii generale utilizate la nivelul Uniunii Europene: *relevanță, eficacitate, eficiență, impact, sustenabilitate*.

2.1 Relevanța

- 1) În ce măsură Proiectul a ținut cont de problemele și nevoile de bază ale organizațiilor societății civile? Cum credeți acțiunile planificate în cadrul proiectului au fost corelate cu necesitățile de formare/instruire a OSC-urilor și APL? În ce măsură Programul de formare a pus accentul pe nevoile Dvs. de instruire?
- 2) În opinia Dvs., cât de relevant și actual a fost conținutul Programului de formare și mentorat dezvoltat de Keystone Moldova? Cât de relevant a fost conținutul programului de formare și mentorat în identificarea modalităților privind incluziunea socială a persoanelor din grupurile vulnerabile?

Relevanța Proiectului este confirmată de alinierea la documentele cheie de politici existente la etapa demarării Proiectului, dar și a celor dezvoltate pe durata perioadei de implementare. În cadrul evaluării s-a realizat o analiză structurată a documentelor principale de politici legate de obiectivele și activitățile Proiectului, dar fiind faptul că măsurile privind protecția drepturilor grupurilor vulnerabile sunt încorporate în documentele de politici, cadrul legal și normativ din

Republica Moldova. Evaluarea a luat în considerare următoarele documente de politici și cadrul legal național în domeniu:

- Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022;
- Programul național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale gestionate de Agenția Națională Asistență Socială pentru anii 2018-2026 și Planului de acțiuni privind implementarea acestuia;
- Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 și Planul de Acțiuni pentru anii 2016-2020;
- Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană (Titlul IV, capitolul 27).

Persoanele intervievate au subliniat că obiectivele și activitățile din cadrul proiectului au fost corelate cu necesitățile de formare a OSC-urilor și APL-urilor, fiind pus accentul pe interesele acestora privind soluționarea celor mai stringente probleme existente la nivel de comunitate.

Această opinie este împărtășită de marea majoritatea a persoanelor intervievate în cadrul acestei evaluări. Astfel, la întrebarea „În ce măsură Proiectul a ținut cont de problemele și nevoile de bază ale organizațiilor societății civile?” reprezentanții OSC-urilor locale și APL-urilor au menționat:

- *Programul de mentorat din cadrul proiectului s-a bazat pe legislația în vigoare și a accentuat importanța mecanismului intersectorial de colaborare între diferiți actori comunitari. De asemenea, a fost accentuată necesitatea comunicării între APL și reprezentanții OSC-urilor pentru a identifica soluții la problemele existente. Programul de formare a pornit de la necesitățile de instruire ale fiecărui participant. Pentru mine ca reprezentant al Direcției Asistență Socială și Protecție a Familiei, Programul a adus o contribuție la crearea parteneriatului dintre APL și OSC din comunitate pentru promovarea incluziunii persoanelor cu dizabilități. [IIA_8_APL_Cimișlia];*
- *Proiectul a ținut cont de problemele și nevoile de bază ale organizațiilor societății civile. OSC-urile supraviețuiesc din proiecte. În acest context, am învățat a elabora proiecte. Programul de formare și mentorat a ținut cont totalmente de necesitățile de instruire a participanților. Suntem o organizație tânără și cunoștințele pe care le-am obținut în cadrul acestui program sunt foarte utile în scrierea de proiecte. [IIA_1_OSC_Strășeni];*
- *În viziunea mea, Proiectul a ținut cont de problemele și nevoile de bază ale organizațiilor societății civile, s-a ținut cont de rolul OSC-urilor ca partener de dezvoltare. Consider că Programul de formare a pus accentul pe nevoile de instruire ale participanților. [IIA_2_APL_Florești];*
- *Echipa de implementare a proiectului a fost receptivă la toate propunerile și sugestiile participanților. În același timp, s-a ținut cont de domeniul de activitate al OSC-urile participante la program, pe de o parte, și de interesele comunităților reprezentate de actorii comunitari care au participat la Program, pe de altă parte. [IIA_3_OSC_Sîngerei];*
- *Proiectul a ținut cont de problemele cu care se confruntă reprezentanții societății civile în scrierea de proiecte, în special este vorba de elaborarea bugetului proiectului, corelarea dintre etapele proiectului, mediatizarea activităților proiectului. [IIA_4_OSC_Strășeni];*

- În cadrul seminarelor și a ședințelor de mentorat, s-a accentuat de nenumărate ori necesitatea conlucrării în vederea soluționării problemelor comunității dintre toți actorii comunitari. [IIA_5_OSC_Florești];
- Am avut prilejul să analizăm problemele din fiecare comunitate din punct de vedere a APL și a societății civile, fiind aplicate diferite metode și tehnici de analiză. [IIA_6_APL_Ialoveni];
- Foarte importantă a fost prezentarea în cadrul celui de-al doilea curs a proiectelor elaborate cu suportul echipei Keystone Moldova. De asemenea, menționăm recomandările profesioniste din partea managerului de proiect pentru îmbunătățirea propunerilor de proiect elaborate. Programul a fost adaptat la nevoile comunității și la cerințele persoanelor cu dizabilități. [IIA_7_APL_Strășeni];
- În viziunea mea, Proiectul a ținut cont de problemele și nevoile de bază ale organizațiilor societății civile. În cazul nostru aș menționa, că în cadrul seminarului au fost propuse recomandări concrete despre implementarea Legii 160/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. De asemenea, în cadrul seminarului s-a ținut cont de profilul fiecărui OSC și a nevoilor comunității. [IIA_9_OSC_Strășeni];
- În cadrul programului s-a ținut cont de profilul fiecărui OSC și participant la seminar. [IIA_10_OSC_Ialoveni];
- Consider că Proiectul a ținut cont de toate necesitățile organizațiilor societății civile. De exemplu, la seminar au participat reprezentanți ai OSC-uri cu diferite profiluri, dar formatorii le-au sugerat răspunsuri concrete pentru fiecare întrebare și inițiativă. [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];
- Acțiunile planificate în cadrul proiectului au fost corelate cu necesitățile de formare/instruire a OSC-urilor și nevoile comunității. [IIA_12_APL_Stășeni];
- Participanții la program au avut o experiență diferită în elaborarea proiectelor, în plus OSC-urile aveau profiluri diferite. Echipa iscusit a știut cum să pună în valoare cunoștințele pe care deja le dețineau unii participanți în scrierea de proiecte, dar și să inițieze pas cu pas participanții privitor la toate etapele de elaborare a proiectelor. [IIA_13_OSC_Cimișlia];
- Am învățat a elabora proiecte după toate cerințele moderne. Aceste etape pe care le-am analizat în cadrul Programului de formare și mentorat se potrivesc pentru toate tematicile de scriere a proiectelor. [IIA_14_OSC_Cimișlia]

Analiza propunerii de proiect, a rapoartelor de progres, a interviurilor cu participanții la program ne permite să constatăm că în cadrul Proiectului a fost dezvoltat un program de formare și mentorat, care a fost realizat în câteva etape și a inclus o gamă diversă de activități:

Etapa 1. Concurs de selectare și aprobarea OSC-urilor

- 1) Lansarea concursului de selectare a OSC-urilor pentru participarea la un program gratuit de formare și mentorat;
- 2) Evaluarea dosarelor și aprobarea OSC-urilor participante la program;
- 3) Încheierea acordurilor de colaborare între Keystone Moldova, APL și OSC locale.

Etapa 2: Programul de formare și mentorat pentru aplicarea propunerilor de proiect în cadrul celui de-al doilea Apel

- 1) Organizarea cursului de formare (24 ore) a OSC și APL din raioanele-țintă în domeniul nondiscriminării și incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități;
- 2) Organizarea cursului de formare (24 ore) a OSC și APL din raioanele-țintă în colectarea de fonduri, scrierea și managementul proiectului;

- 3) Organizarea ședințelor de mentorat pentru elaborarea/definitivarea propunerilor de proiect (câte un atelier în fiecare raion-țintă);
- 4) Activități de mentorat și suport OSC pentru aplicarea propunerilor de proiect în cadrul celei de-a doua runde de finanțare a Programului de grant „Dezvoltarea Societății Civile la nivel local în Republica Moldova”;

Etapa 3: Schimb de experiență și diseminarea bunelor practici

- 1) Participarea la atelierele de schimb de experiență pentru reprezentanții OSC și APL privind dezvoltarea parteneriatului public-privat în asigurarea incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități (3 ateliere);
- 2) Participarea la Atelierul de informare a OSC din raioanele-țintă pentru a deveni membri ai Alianței Organizațiilor pentru Persoanele cu Dizabilități;
- 3) Participarea la seminarul de capacitate a OSC locale și a reprezentanților APL privind mecanismul de contractare a serviciilor sociale furnizate de ONG-uri (16 ore);
- 4) Elaborarea și publicarea Ghidului de practici pozitive și lecții învățate „Vocea Societății Civile pentru Incluziune”;
- 5) Diseminarea bunelor practici în cadrul Evenimentului final de totalizare a Proiectului.

Din punctul de vedere al reprezentanților OSC-urilor și APL-urilor, Proiectul este considerat ca fiind relevant, deoarece s-a bazat pe cadrul național de politici în domeniul incluziunii sociale a persoanelor din grupurile vulnerabile, a avut în vizor necesitățile OSC-urilor și a comunităților locale, cu accent pe asigurarea cooperării din OSC și APL privind soluționarea problemelor cu care se confruntă grupurile vulnerabile. La întrebarea „În opinia Dvs., cât de relevant și actual a fost conținutul Programului de formare și mentorat dezvoltat de Keystone Moldova?” persoanele intervievate au accentuat utilitatea, relevanța și importanța programului, după cum urmează:

- *„Organizația noastră a fost înregistrată în 2019, suntem o organizație tânără, respectiv nu deținem experiență în elaborarea de proiecte. Din acest considerent, Programul de formare și mentorat este foarte relevant pentru mine și colegii mei.”* [IIA_1_OSC_Strașeni];
- *„În cadrul Programului de formare și mentorat ne-am amintit, reactualizat etapele de scriere a proiectelor. Formatoarele au expus conținutul Programului foarte explicit, cu sugestii concrete pentru toate etapele de elaborare a proiectelor.”* [IIA_2_APL_Florești];
- *Programul elaborat de Keystone Moldova a fost relevant și actual, deoarece am învățat a scrie proiecte, dintr-o perspectivă complexă, valorificând toate etapele în scrierea de proiecte: planificarea, implementarea și evaluarea.”* [IIA_3_OSC_Sîngerei];
- *Conținutul Programului de formare și mentorat dezvoltat de Keystone Moldova a fost unul foarte actual, deoarece am avut posibilitatea să discutăm, să analizăm problemele cu care ne confruntăm la nivel de comunitate, să le reflectăm în propunerea de proiect.”* [IIA_4_OSC_Strașeni];
- *Conținutul Programului de formare și mentorat a fost relevant, actual, ne-a ajutat să prioritizăm nevoile comunității.* [IIA_5_OSC_Florești];
- *A fost o provocare nouă pentru mine. Au fost formatori și mentori foarte buni. Consider că conținutul programului a fost foarte bine structurat. Foarte util a fost subiectul identificării surselor de finanțare pentru eventuale proiecte.* [IIA_6_APL_Ialoveni];
- *Ne-am unit/conjugat eforturile OSC-rile și APL-urile în elaborarea de proiecte. Programul îl consider actual deoarece a consolidat cunoștințele noastre privind cadrul legal, ne-a sugerat idei concrete pentru asigurarea unei transparențe a acțiunilor planificate. Actualitatea*

programului a vizat și componente de ghidare a participanților la seminar în elaborarea proiectelor. Am rămas impresionată de procedura complexă de elaborare a propunerilor de proiect. Până acum nu am avut posibilitate să particip la asemenea activități de formare și mentorat. [IIA_7_APL_Strășeni];

- Conținutul Programului a fost foarte actual din perspectiva cadrului legal și metodologic. Pentru mine a fost foarte importantă sesiunea privind finanțarea serviciilor și dezvoltarea parteneriatelor la nivel local. [IIA_8_APL_Cimișlia]
- Programul de formare și mentorat a fost relevant deoarece ne-a ajutat să stabilim parteneriate la nivel de comunitate pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_9_OSC_Strășeni];
- Conținutul Programului a fost relevant, deoarece ne-a permis să elaborăm o propunere de proiect, care a fost aprobată de către finanțator [IIA_10_OSC_laloveni];
- Conținutul Programului de formare și mentorat dezvoltat de Keystone Moldova a fost relevant și actual din perspectiva scrierii de proiecte, luînd în considerație necesitățile comunității. [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];
- Programul a fost foarte util, deoarece am avut posibilitatea să lucrăm împreună în cadrul ședințelor de mentorat; să identificăm problemele comunității; să conștientizăm mecanismele de implementare a Legii nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. De asemenea, au fost identificate priorități în implementarea parteneriatului în conclucrarea dintre APL și OSC. [IIA_12_APL_Stășeni];
- Am aflat noțiuni noi, de exemplu mai înainte nu cunoaștem semnificația termenului fundraising, iar după Programul de formare și mentorat, am aplicat aceste noțiuni la scrierea proiectului. [IIA_13_OSC_Cimișlia];
- Pentru mine conținutul Programului de formare și mentorat a fost actual și informativ. Am participat pentru prima dată la asemenea program. Prima experiență se memorează cel mai mult. Consider că conținutul programului îmi va fi de real folos pentru activitatea profesională ulterioară. [IIA_14_OSC_Cimișlia].

La întrebarea „Cât de relevant a fost conținutul programului de formare și mentorat în identificarea modalităților privind incluziunea socială a persoanelor din grupurile vulnerabile?” persoanele intervievate au menționat:

- Subiectele discutate în cadrul activităților de formare și mentorat pot fi aplicate pentru toate proiectele din domeniul social, inclusiv pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. Conținutul programului a pus accent pe abordarea intersectorială în asistența educațională și socială a persoanelor cu dizabilități. În acest context, au fost prezentate exemple practice, pe care le vom folosi în lucrul cu persoanele cu dizabilități. [IIA_1_OSC_Strașeni];
- Etapele discutate în cadrul activităților de formare și mentorat pot fi aplicate pentru toate subiectele importante pentru comunitate, inclusiv pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. Foarte utile au fost practicile de succes privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități dezvoltate prin intermediul parteneriatului public-privat, cu suportul UE [IIA_2_APL_Florești];
- În grupul de lucru în care am activat am avut persoane cu dizabilități. La început nu știam cum să ne comportăm. În comunicarea cu persoanele cu dizabilități am înțeles că nu au nevoie de mila noastră, sunt persoane puternice, care au scopuri bine stabilite. Persoana cu dizabilități din cadrul grupului nostru ne-a ajutat să înțelegem mai bine necesitățile persoanelor cu dizabilități. Am înțeles cât de importantă este prezența persoanelor cu

- dizabilități în procesul de elaborare a proiectelor (și în special a proiectelor axate pe incluziunea socială și educațională a persoanelor cu dizabilități). [IIA_3_OSC_Sîngerei];
- *La program au fost prezente și persoane cu dizabilități. Am înțeles că acestea se descurcă de minune. Important este să le creăm condiții adecvate pentru ca să se simtă persoane cu drepturi egale în societate, să le valorificăm la maximum potențialul. [IIA_12_APL_Stășeni];*
 - *Etapele discutate în cadrul activităților de formare și mentorat pot fi aplicate pentru toate subiectele, inclusiv pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_4_OSC_Strășeni];*
 - *Proiectul ne-a ajutat foarte mult pentru a acorda suport copiilor cu dizabilități și copiilor normativi pentru a înțelege necesitatea incluziunii copiilor cu dizabilități. În viitor planificăm să elaborăm un proiect, care ar viza oferirea suportului pentru copiii cu dizabilități și realizarea activităților cu copiii tipici pentru înțelegerea dizabilității [IIA_5_OSC_Florești];*
 - *Seminarul m-a ajutat să identific mai bine rolul/atribuțiile APL privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din perspectiva parteneriatului public-privat. Consider că seminarul m-a făcut să văd mai bine cum pot fi identificate și prioritizate nevoile comunității [IIA_6_APL_laloveni];*
 - *Etapele discutate în cadrul activităților de formare și mentorat pot fi aplicate pentru toate subiectele, inclusiv pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_7_APL_Strășeni];*
 - *Conținutul Programului de formare și mentorat a fost relevant din perspectiva contractării serviciilor sociale. De asemenea, foarte actuale au fost subiectele ce au vizat coordonarea activităților cu APL și OSC în domeniul incluziunii sociale a persoanelor din grupurile vulnerabile. [IIA_8_APL_Cimișlia];*
 - *Programul ne-a ajutat foarte mult la identificarea modalităților de incluziune a persoanelor cu dizabilități. În rezultatul acestui proiect, în calitate de consilier, am solicitat de la autorități asigurarea cu rampe de acces în cadrul instituțiilor publice. Acest Program m-a ajutat să conving consilierii locali despre necesitatea suportului (material, financiar) pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_9_OSC_Strășeni];*
 - *Programul a fost relevant pentru soluționarea problemei delicvenței juvenile în rnuul laloveni. Programul ne-a oferit posibilitatea să schimbăm situația copiilor vulnerabili din comunitatea noastră [IIA_10_OSC_laloveni];*
 - *Conținutul programului de formare și mentorat a fost relevant în identificarea modalităților privind incluziunea socială a persoanelor din grupurile vulnerabile. Programul ne-a oferit strategii de sensibilizare a părinților copiilor normativi privind incluziunea socială a persoanelor din grupurile vulnerabile. De multe ori, părinții copiilor normativi nu acceptă incluziunea copiilor cu dizabilități în școală, de aceea a fost binevenit proiectul elaborat cu suportul Keystone Moldova și aprobat pentru finanțare. [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];*
 - *Consider că proiectul a identificat noi modalități de colaborare dintre APL și OSC în incluziunea persoanelor cu dizabilități. Pentru noi a fost mai clar mecanismul intersectorial de colaborare dintre diferiți actori în realizarea incluziunii sociale și educaționale a persoanelor cu dizabilități. Foarte important a fost faptul că în cadrul Programului am avut posibilitatea să discutăm și să identificăm soluții pentru problemele din comunitate. Propunerea de proiect pe care am elaborat-o nu a fost aprobată, dar sperăm ca în viitor să o perfecționăm și o să o aplicăm pentru un alt concurs. [IIA_13_OSC_Cimișlia];*
 - *Incluziunea persoanelor cu dizabilități este o prioritate la nivel internațional și național. Din acest considerent, conținutul programului îmi va fi de un real folos pentru a elabora o propunere de proiect în viitor pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_14_OSC_Cimișlia].*

Evaluarea a reliefat că obiectivele și acțiunile Proiectului sunt relevante și interconectate cu documentele de politici ale țării. Proiectul a reușit să adopte o abordare sistemică, fiind aplicat un proces participativ, axat pe necesitățile și problemele grupurilor-țintă. Echipa a implicat în implementarea Proiectului actorii cheie de la nivel local, APL de nivelul întâi și al doilea, OSC-urile locale, ceea ce a asigurat un dialog constructiv și capacitarea resurselor umane în domeniul scrierii de proiecte și asigurarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile.

2.2 Eficacitatea

Ce beneficii a adus proiectul / programul de formare și mentorat pentru Dvs./organizația sau instituția în care activați?

Evaluarea a scos în evidență că domeniile specifice de intervenție stabilite în planul de acțiuni au înregistrat progrese în consolidarea capacităților OSC-urilor locale și APL în identificarea soluțiilor la nivel local pentru a oferi suport adecvat grupurilor vulnerabile.

O măsură a eficacității este gradul în care conținuturile Programului de formare și mentorat corespund nevoilor identificate în faza de planificare. În acest sens, evidențiem că echipa Proiectului la fiecare etapă de implementare a Proiectului a realizat evaluarea impactului și a identificat necesitățile de formare a grupurilor-țintă pentru următoarea etapă, manifestând flexibilitate și deschidere pentru adaptarea materialelor de suport.

Evaluarea eficacității Programului de formare și mentorat adresat OSC-urilor și APL-urilor a scos în evidență că organizarea etapizată a activităților de instruire a permis implementarea cu succes a Programului.

La întrebarea „Ce beneficii a adus Programul de formare și mentorat pentru Dvs./organizația sau instituția în care activați?”

- *Formările și mentoratul mi-au ajutat să-mi identific greșelile în procesul de scriere a proiectelor. Totodată m-a ajutat să-mi prioritizez subiectele importante pentru comunitate, care vor servi ca reper în elaborarea propunerilor de proiect. [IIA_1_OSC_Strașeni];*
- *Mi-am amintit, reactualizat etapele în scrierea unui proiect, realizând legătură cu domeniul în care activez și incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_2_APL_Florești];*
 - *Proiectul a stimulat promovarea voluntariatului. În același timp, proiectul ne-a ajutat să înțelegem cât de importante sunt activitățile de mediatizare a proiectului. Am înțeles importanța mediatizării ca etapă a promovării proiectului [IIA_3_OSC_Sîngerei];*
 - *În calitate de beneficii ale proiectului putem menționa mai multe aspecte: am stabilit parteneriate cu actorii locali; am devenit membri ai AOPD, ne-am implicat în colectarea de fonduri pentru susținerea persoanelor cu dizabilități; am făcut vizibilă asociația la nivel local și național. [IIA_4_OSC_Strașeni];*
 - *Pentru organizația noastră, Programul a fost un imbold pentru a identifica prioritățile și a scrie o propunere de proiect. De asemenea, Programul ne-a ajutat să identificăm parteneri cu care putem conlucra în acordarea serviciilor de suport pentru copiii aflați în situații de risc. Am înțeles cum pot fi diversificate serviciile pentru copiii aflați în situație de risc. [IIA_5_OSC_Florești];*
 - *În calitate de beneficii aș putea menționa: mi-am format o viziune complexă privind identificarea problemelor comunității, stabilirea obiectivelor și acțiunilor unei propuneri de proiect, elaborarea bugetului proiectului prin perspectiva parteneriatului public-privat. [IIA_6_APL_Ialoveni];*

- *Beneficul pe care l-a adus Programul este și faptul că participanții din diferite raioane au avut posibilitatea să realizeze schimburi de experiență, schimburi de bune practici în incluziunea persoanelor cu dizabilități. Bunele practici pe care le-au relatat participanții în cadrul activităților de formare vor fi utilizate și în instituția în care activez [IIA_7_APL_Strășeni];*
- *Consider că Proiectul a servit un imbold pentru un parteneriat între APL și OSC-uri în asigurarea serviciilor sociale pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_8_APL_Cimișlia];*
- *După seminar, ca rezultat al muncii noastre, am elaborat un demers adresat APL, prin care solicităm propuneri concrete pentru implementarea Legii nr. 160/2012. [IIA_9_OSC_Strășeni];*
- *Datorită acestui Program de formare am reușit să obținem un grant de la UE-KAS pentru implementarea Proiectul „Parteneriate locale în dezvoltarea programelor de resocializare și reintegrare socială a copiilor în conflict cu legea din raionul Ialoveni” în valoare de cca 30 mii Euro [IIA_10_OSC_Ialoveni];*
- *Programul de instruire și mentorat ne-a ajutat să câștigăm un proiect în cadrul Programului de granturi UE-KAS - „Acces și șanse egale pentru toți și fiecare”, pe care l-am implementat în comunitatea noastră. [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];*
- *Printre beneficii pe care le-a adus proiectul aș menționa în primul rând parteneriatul stabilit între APL și OSC; identificarea în comun a problemelor comunității și reflectarea acesteia într-o propunere de proiect. Propunerea de proiect elaborată nu a fost acceptată de către finanțatori, dar considerăm că o vom perfecționa și o să o prezentăm în viitor. [IIA_12_APL_Strășeni];*
- *Am identificat necesitățile de care are nevoie comunitatea. Important că în identificarea acestor necesități au participat atât reprezentanții APL, cât și reprezentanții OSC. [IIA_13_OSC_Cimișlia];*
- *Managerul proiectului m-a ajutat să elaborez o propunere de proiect, parcurcând toate etapele. Foarte util a fost și explicația unor noțiuni și concepte din perspectiva abordărilor organizațiilor internaționale. [IIA_14_OSC_Cimișlia].*

În concluzie evidențiem că toate OSC-urile și reprezentanții APL-urile consideră că Proiectul prin activitățile implementate a reușit să răspundă așteptărilor organizațiilor și APL-urilor.

2.3 Eficiența

- 1) În opinia Dvs. cum credeți cât de bine au fost folosite resursele disponibile pentru a atinge obiectivul privind consolidarea capacităților OSC-urilor și APL în domeniul promovării incluziunii persoanelor din grupurile vulnerabile?
- 2) Cum credeți ar fi putut fi obținute rezultate mai bune prin alte modalități și, în același timp, mai ieftine?

Evaluarea eficienței Proiectului se axează, în special, pe analiza relației dintre resursele utilizate și rezultatele obținute cu aceste resurse. În ceea ce privește evaluarea eficienței activităților dezvoltate în cadrul Proiectului vor fi reflectate unele opinii ale grupurilor-țintă.

La întrebarea „În opinia Dvs. cum credeți cât de bine au fost folosite resursele disponibile pentru a atinge obiectivul privind consolidarea capacităților OSC-urilor și APL în domeniul promovării incluziunii persoanelor din grupurile vulnerabile?” persoanele intervievate au menționat următoarele:

- Consider că formatorii au utilizat toate resursele disponibile. În acest context aş menționa profesionalismul formatorilor și experiența în promovarea incluziunii persoanelor din grupurile vulnerabile. În cadrul sesiunilor de formare și de mentorat, formatorii au venit cu exemple practice, acțiuni concrete care pot fi implementate în procesul promovării incluziunii persoanelor din grupurile vulnerabile.” [IIA_1_OSC_Strașeni];
- Am experimentat lucrul în echipă. Foarte important a fost lucrul în echipă cu implicarea APL-urilor și OSC-urilor în soluționarea problemelor comunității. Consider că anume această colaborare a adus o plusvaloare pentru consolidarea capacităților OSC-urilor și APL-urilor în domeniul promovării incluziunii persoanelor din grupurile vulnerabile. [IIA_2_APL_Florești];
- Datorită faptului că la seminar au participat reprezentanți ai APL-urilor, am avut posibilitatea să cunosc mai bine atribuțiile diferitor actori comunitari. Acesta ne-a ajutat mult să contextualizăm propunerea de proiect. Ne-au ajutat foarte mult și datele statistice la care am avut acces, datorită participării și conlucrării cu APL în cadrul acestui Program. [IIA_3_OSC_Sîngerei];
- Consider că au fost utilizate la maxim resursele disponibile, în cadrul activităților organizate reprezentanții APL-urilor și OSC-urilor au conștientizat importanța accesului în cadrul instituțiilor publice pentru persoanele cu dizabilități. Foarte important este și faptul că în activitățile organizate în cadrul Programului au fost incluse și persoane cu dizabilități. [IIA_4_OSC_Strașeni];
- Consider că au fost folosite la maxim resursele disponibile: în primul rînd aş menționa echipa competentă, prezentări clare elaborate, ședințe de mentorat, pe care echipa le-a realizat cu prezență fizică. [IIA_5_OSC_Florești];
- Au fost folosite resursele umane competente; resurse metodologice utile: prezentarea și suportul metodologic oferit de către echipă. Foarte importante au fost ședințele de mentorat organizate de către coordonatorul proiectului, care ne-au ajutat la elaborarea proiectului. [IIA_6_APL_Ialoveni];
- Pe toată durata programului de formare și mentorat ni s-a răspuns la toate întrebările noastre la telefon, email, utilizînd diferite platforme. [IIA_7_APL_Strașeni];
- Au fost folosite resursele la maxim pentru a atinge obiectivele proiectului. În acest context menționez resurse umane profesioniste, resurse informaționale diversificate cu accent pe componenta practică. În cadrul seminarului s-a pus accentul pe cadrul legal, practicile și experiența din Republica Moldova privind contractarea serviciilor sociale. [IIA_8_APL_Cimișlia];
- Consider că au fost folosite resurse la maxim pentru consolidarea capacităților OSC-urilor și APL în domeniul promovării incluziunii persoanelor din grupurile vulnerabile: prin exemple concrete, studii de caz, recomandări și sugestii. [IIA_9_OSC_Strașeni];
- În primul rînd, aş vrea să menționez că am avut cei mai buni mentori, care ne-au ghidat pas cu pas în elaborarea proiectului pe care l-am obținut. Pot menționa că au fost utilizate la maxim resursele disponibile. [IIA_10_OSC_Ialoveni];

- *Au fost selectați cei mai buni formatori, materialele utilizate au fost foarte bine gândite. [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];*
- *Au fost utilizate toate resursele disponibile pentru a atinge obiectivele proiectului: resurse materiale, umane, materiale. Uneori nici cadrele didactice nu înțeleg incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_12_APL_Strășeni];*
- *Consider că au fost folosite resursele la maxim pentru a atinge obiectivul Programului privind consolidarea capacităților OSC-urilor și APL-urilor în domeniul promovării incluziunii persoanelor din grupurile vulnerabile. [IIA_13_OSC_Cimișlia];*
- *Foarte utilă pentru mine a fost explicația conceptelor cheie din domeniul incluziunii persoanelor cu dizabilități din perspectivă internațională. [IIA_14_OSC_Cimișlia].*

La întrebarea „Cum credeți ar fi putut fi obținute rezultate mai bune prin alte modalități și, în același timp, mai ieftine?” persoanele intervievate au prezentat următoarele răspunsuri:

- *Pentru viitor, aș propune de perfecționat modalitatea de organizare a instruirilor: toate grupurile de participanți să fie divizate în grupe a câte 4 persoane. Fiecare grup să primească aceeași sarcină pentru lucrul individual (de exemplu tema pentru acasă). După elaborarea lucrului individual, toți participanții să prezinte sarcina (în acest caz fiecare participant ar avea posibilitate să vadă cum ideia lui a fost perfecționată de alți participanți). Pentru viitor, consider că ar fi binevenit de organizat jocuri de rol, cu specificarea atribuțiilor angajaților din proiect coordonator, asistent proiect. [IIA_1_OSC_Strașeni];*
- *Consider că în viitor, ar putea fi schimbat formatul seminarului teoria plus lucrul pentru acasă. Consider că ar fi binevenit să se aloce mai mult timp pentru elaborarea temei pentru acasă și exersarea practică a etapelor de elaborare a unui proiect. [IIA_4_OSC_Strașeni];*
- *Orele cu prezența fizică au fost cele mai benefice. În viitor, am dori valorificarea laturii practice a proiectelor. Să luăm o tematică și să parcurgem toate etapele de scriere a unei propuneri de proiect. [IIA_5_OSC_Florești];*
- *Ar fi binevenite schimbul de experiență, de bune practici în cadrul activităților organizate față în față. Consider că ar avea un impact mai mare, ar motiva mai mult participanții. Ar fi bine de mers în teritoriu. Participanții ar fi motivați să vadă cum funcționează serviciile sociale dezvoltate în diferite raioane. În acest context, aș propune organizarea vizitelor de studiu în raioanele cu servicii de servicii sociale dezvoltate. [IIA_7_APL_Strășeni];*
- *Am dori să fie extinsă durata de organizare a activităților în cadrul Programului. De exemplu aș merge la un seminar de 3 zile la Vadul lui Vodă (aș fi deschis să achit eu). De asemenea, aș dori mai multe exemple practice pentru implementarea mecanismului intersectorial de colaborare. [IIA_8_APL_Cimișlia];*
- *Ar fi utile vizite de studiu, în raioanele unde sunt dezvoltate servicii sociale. [IIA_9_OSC_Strașeni];*
- *Reieșind din faptul că o bună parte a activităților din cadrul Proiectului au fost realizate în perioada pandemică, multe activități au fost realizate în format online. Ne-am fi dorit mai multe activități cu prezența fizică. [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];*
- *Consider că perioada pentru ședințele de mentorat ar putea fi extinsă. De exemplu, dacă scriem un proiect, ar fi bine ca mentorii să ne monitorizeze o perioadă mai îndelungată. În același timp, aș propune, să fim obligați să obținem un proiect. [IIA_12_APL_Strășeni];*

- *Mi-aș dori ca durata seminarului să fie mai mare.* [IIA_13_OSC_Cimișlia];

În același timp, 5 din cele 14 persoane intervievate au apreciat activitățile ca fiind organizate la un nivel foarte înalt și nu ar schimba nimic:

- *Consider că modalitățile aplicate în cadrul proiectului au fost relevante și cele mai oportune. O modalitate mai eficientă de organizare a activităților nu aș putea propune.* [IIA_2_APL_Florești];
- *La moment nu aș schimba nimic. Consider că seminarul a fost foarte reușit conceput și organizat.* [IIA_3_OSC_Sîngerei];
- *Consider că modalitatea de organizare a seminarului de formare și mentorat a fost ideală.* [IIA_6_APL_Ialoveni];
- *Consider că modalitatea care a fost utilizată în cadrul Programului de formare și mentorat a fost cea mai reușită.* [IIA_10_OSC_Ialoveni];
- *Consider că organizarea activităților de formare și mentorat a fost perfectă. Nu am completări. Nu aș schimba/modofoca nimic.* [IIA_14_OSC_Cimișlia].

Evaluarea eficienței proiectului a scos în evidență că resursele planificate au asigurat realizarea cu succes a obiectivelor proiectului, fiind acumulate unele economii de la resursele nevalorificate pentru activitățile de instruire, care au fost realizate online. Din economii Keystone Moldova a procurat laptopuri pentru cele mai active OSC-uri din cadrul programului de formare și mentorat.

2.4 Impactul

1) Ce schimbări considerați că s-au produs în activitatea Dvs. profesională după participarea la acest Program de formare și mentorat? 2) Ce idei/cunoștințe ați acumulat în cadrul Programului de formare și mentorat? Care idei/cunoștințe acumulate în cadrul Programului de formare și mentorat le-ați aplicat în practica Dvs. profesională?

Proiectul a produs un șir de schimbări la nivel de comunitate, în general, și nemijlocit asupra OSC-urilor, în particular. La întrebarea „*Ce schimbări considerați că s-au produs în activitatea Dvs. profesională după participarea la acest Program de formare și mentorat?*” persoanele intervievate au menționat următoarele:

- *Acest Program ne-a pus baza, temelia în scrierea și elaborarea proiectelor. Noi am început de la temelie. Instruirea au fost foarte bine structurate.* [IIA_1_OSC_Strășeni];
- *Am înțeles încă odată cât de important este invitarea la seminar a persoanelor cu dizabilități, atunci când elaborăm o propunere proiecte (deoarece ei cunosc cel mai bine nevoile persoanelor cu dizabilități). O persoană cu dizabilități poate avea o idee mai bună decât persoanele normative, anume persoanele cu dizabilități pot propune sugestii foarte relevante pentru elaborarea propunerilor de proiect care prevăd incluziunea socială.* [IIA_2_APL_Florești];

- *Consider că Proiectul mi-a schimbat viziunea văd lucrurile altfel. Ca rezultat al implementării proiectului am elaborat proiecte importante axate pe promovarea voluntariatului. [IIA_3_OSC_Sîngerei];*
- *După instruire am început să mă implic mai active în scrierea propunerilor de proiect. Instruirea ne-a ajutat foarte mult la consolidarea echipei organizației, pe de a parte și stabilirea parteneriatelor cu reprezentanții APL din comunitate, pe de altă parte. [IIA_4_OSC_Strășeni];*
- *Am primit suport din partea organizatorilor. Am aplicat la un proiect finanțat de IREX Europe: ideia era bună, dar proiectul nu a fost acceptat. În cadrul propunerii de proiect, ne-am axat pe problemele la nivelul întregului raion, dar acum ne dăm seama că trebuia să ne axăm doar pe problemele din orașul nostru. Am fost în lista de rezervă. Foarte bună experiență. [IIA_5_OSC_Florești];*
- *Intenționez să creez o organizație necomercială, în același timp a fost un imbold pentru mine pentru a elabora noi proiecte. Recomandările din cadrul seminarului au fost foarte utile [IIA_6_APL_Ialoveni];*
- *După participarea la acest Program vom continua împreună cu OSC-urile din raionul nostru să participăm la elaborarea propunerilor de proiecte. Am înțeles încă odată cât de importantă este promovarea parteneriatului public-privat în domeniul incluziunii persoanelor cu dizabilități. [IIA_7_APL_Strășeni];*
- *Consider că acest seminar va contribui la îmbunătățirea calității serviciilor sociale din raion, fapt care va stimula prestarea calitativă a serviciilor. Am conștientizat mai bine modalitatea de asigurare a calității serviciilor prestate. [IIA_8_APL_Cimișlia];*
- *Ar fi bine ca seminarele să fie organizate în format fizic. Consider că ar permite un schimb de opinii între participanți. [IIA_9_OSC_Strășeni];*
- *Proiectul implementat de Keystone Moldova a contribuit la sporirea vizibilității proiectului. Activitățile de mentorat au fost foarte utile: am învățat cum să organizăm achiziții publice, modalitatea de procurare a echipamentului. Keystone Moldova ne-a instruit/ne-a învățat cum să realizăm un concurs de achiziții publice corect. [IIA_10_OSC_Ialoveni];*
- *Am înțeles mai bine cum să identific problemele comunității, cu ce actori pot colabora în realizarea unei propuneri de proiect; care sunt etapele în elaborarea unui proiect; cum putem realiza activitățile de mediatizare a incluziunii persoanelor cu dizabilități. [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];*
- *Intenționăm să cream în comunitate un Centru de zi pentru persoanele aflate în dificultate. [IIA_12_APL_Strășeni];*
- *Am avut intenția de a crea un Centru de instruire a specialiștilor din domeniul social. Astăzi în raion avem nevoie de un serviciu: locuință protejată. Ne propunem să elaborăm o propunere de proiect în acest domeniu. Sunt sigură că Keystone Moldova ne va ajuta. [IIA_13_OSC_Cimișlia];*
- *În baza materialelor din cadrul ședințelor de formare și mentorat am să elaborez o propunere de proiect. După participarea la acest Program, am înțeles încă odată necesitatea consolidării eforturilor dintre APL și OSC în incluziunea persoanelor cu dizabilități din comunitate. [IIA_14_OSC_Cimișlia].*

Persoanele intervievate au menționat că în cadrul Programului de formare și mentorat au achiziționat diverse cunoștințe și competențe, pe care le aplică cu succes în practica profesională. În acest context, prezentăm mai jos opiniile participanților la Programul de formare și mentorat:

- *Ideile, cunoștințele pe care le-am acumulat în cadrul Programului de formare și mentorat le-am aplicat în elaborarea propunerii de proiect. În viitor, de asemenea, voi contribui la elaborarea propunerilor de proiect. [IIA_1_OSC_Strășeni]; [IIA_2_APL_Florești];*
- *Am învățat a elabora bugetele, un lucru foarte important în elaborarea proiectului. În trecut, această componentă a proiectului îmi părea foarte dificilă. Am înțeles care sunt grupurile țintă care necesită suport la nivel de comunitate: copiii cu dizabilități, copiii din familii social-vulnerabile. De asemenea am conștientizat importanța promovării dimensiunii de gen. Aceste probleme sunt actuale la nivel de comunitate. În viitor la elaborarea unei propuneri de proiect, vom invita neapărat persoane cu dizabilități, deoarece ei înțeleg cel mai bine nevoie persoanelor cu dizabilități. [IIA_3_OSC_Sîngerei];*
- *După aceasta instruire, organizația noastră a început să fie mai vizibilă la nivel local. După instruire am elaborat 2 propuneri de proiect și am obținut 2 granturi. [IIA_4_OSC_Strășeni];*
- *Am învățat a stabili corect prioritățile. Am conștientizat că proiectul pe care l-am elaborat și l-am aplicat era actual, dar din punct de vedere a finanțatorilor era prea extins. În viitor vom stabili corect prioritățile în scrierea unei propuneri de proiect. Ne vom axa pe sarcini mai concrete în baza necesităților comunității. [IIA_5_OSC_Florești];*
- *Am înțeles la ce să atragem atenția în lucrul cu părinții, comunicarea cu persoanele cu dizabilități, parteneriatul cu OSC-urile pentru incluziunea socială și educațională a persoanelor cu dizabilități. [IIA_6_APL_Ialoveni];*
- *Am dezvoltat parteneriate cu OSC-uri în elaborarea de proiecte. Am înțeles încă odată cât de important este ca în grupurile de lucru să includem persoane din grupurile vulnerabile. În viitor, când vom elabora propuneri de proiect axate pe incluziunea persoanelor cu dizabilități, vom invita neapărat în grupul de lucru persoane cu dizabilități. [IIA_7_APL_Strășeni];*
- *Eu lucrez în domeniu. Este foarte importantă implementarea mecanismului intersectorial de colaborare, care la moment nu funcționează. Fiecare structură trebuie să cunoască atribuțiile în implementarea acestui mecanism. În cadrul seminarului am discutat modalitatea implementării acestui mecanism, cu accent pe promovarea parteneriatului între APL și OSC. [IIA_8_APL_Cimișlia];*
- *Ideile acumulate în cadrul Programului de formare și mentorat ne-a ajutat să dezvoltăm diverse activități, să putem acționa conform Legii 160/2012. Ne-a ajutat să convingem autoritățile despre necesitatea incluziunii persoanelor cu dizabilități [IIA_9_OSC_Strășeni];*
- *Pâna acum am participat la mai multe instruirii pentru scrierea de proiecte, dar nu înțelegeam de ce nu sunt aprobate. În cadrul seminarului am acumulat cunoștințe de elaborare a propunerilor de proiect [IIA_10_OSC_Ialoveni];*
- *În calitate de Primar, am conștientizat mai bine problemele persoanelor cu dizabilități, parteneriatul dintre OSC și APL în mobilizarea comunitară și incluziunea persoanelor cu dizabilități. Un lucru important este și faptul că în rezultatul discuțiilor dintre APL și OSC am înțeles mai bine rolurile și mecanismele de implementare a Legii 60/2012, precum și rolul parteneriatului public-privat. [IIA_12_APL_Strășeni];*
- *În cadrul Programului de formare și mentorat am acumulat cunoștințe noi privind elaborarea de proiecte, toate etapele au fost analizate foarte detaliat. [IIA_13_OSC_Cimișlia];*
- *Personal eu, la nivel de comunitate mă voi strădui să dezmit miturile care există despre persoanele cu dizabilități: persoanele cu dizabilități nu trebuie compătimate, ci trebuie să le creăm condiții în comunitate. [IIA_14_OSC_Cimișlia].*

În opinia reprezentanților OSC-urilor locale cele mai importante schimbări care s-au produs se referă la creșterea gradului de informare și conștientizare privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, parteneriatele dezvoltate dintre APL și OSC-urile locale etc.

2.5 Sustenabilitatea

Cum credeți că este asigurată sustenabilitatea Proiectului? Ce rol dețineți Dvs. ca OSC/APL în asigurarea durabilității acțiunilor întreprinse? Cum credeți care sunt măsurile cele mai potrivite pentru a asigura mobilizarea comunitară în procesul de incluziune socială a grupurilor vulnerabile?

Sustenabilitatea generală a rezultatelor și a obiectivelor obținute nu poate fi abordată decât printr-o evaluare sumativă, efectuată la cel puțin șase luni după încheierea perioadei de implementare. Aceasta înseamnă că evaluarea actuală analizează mai degrabă condiții preliminare pentru asigurarea sustenabilității în termeni de măsuri luate pentru a asigura durabilitatea rezultatelor.

La întrebarea „Cum credeți că este asigurată sustenabilitatea Proiectului? Ce rol dețineți Dvs. ca OSC/APL în asigurarea durabilității acțiunilor întreprinse? Cum credeți care sunt măsurile cele mai potrivite pentru a asigura mobilizarea comunitară în procesul de incluziune socială a grupurilor vulnerabile?” persoanele intervievate au evidențiat următoarele:

- *Sunt asistent în cadrul proiectului. Pentru a asigura sustenabilitatea proiectului voi contribui în scrierea și promovarea proiectelor privind incluziunea socială a grupurilor vulnerabile. Consider că măsurile cele mai potrivite pentru a asigura mobilizarea comunitară în procesul de incluziune socială a grupurilor vulnerabile sunt identificarea și implementarea în practică a colaborării între OSC și APL. [IIA_1_OSC_Strășeni];*
- *La noi în țară, multe acțiuni se axează pe politic. Ar fi bine de schimbat această situație. Consider că ar fi bine ca la nivel de APL să se creeze un Centru de instruire (5-6 primari) să formeze o echipă, care ar elabora propuneri proiecte, axate pe dezvoltarea serviciilor pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. Din păcate, primarii nu au experiență în scrierea propunerilor de proiecte. Aceste probleme sunt discutate mai mult de asistența socială. Din acest considerent, implicarea primarilor în elaborarea propunerilor de proiecte ar schimba atitudinea primarilor. Cred că în așa fel s-ar schimba atitudinea primarilor. [IIA_2_APL_Florești];*
- *Pentru a asigura sustenabilitatea proiectului am creat o pagină pe facebook, la care fiecare OSC ar putea plasa activitățile realizate. De exemplu, acum pe pagina de facebook avem 3000 utilizatori. În scopul mobilizării comunitare, ar fi binevenit să organizăm vizite de studiu. Să discutăm cu reprezentanții APL, care au dezvoltat servicii sociale. De exemplu, propun organizarea vizitelor de studiu în raioanele care au dezvoltat servicii sociale (de exemplu în Orhei). În scopul mobilizării comunitare am realizat activități ce vizează: modernizarea havuzului din localitate. Am organizat un festival cu participarea a 700 persoane. Au participat și persoane cu dizabilități. Am realizat activități la Centru de creație. Am reușit să organizăm activități și în format fizic, ceia ce este foarte benefic! Avem colege care lucrează cu copiii din familii social-vulnerabile. [IIA_3_OSC_Sîngerei];*
- *Ar fi binevenit să primim în continuare informații privind lansarea propunerilor de proiect. Dorim să menținem legătura cu Keystone Moldova. Propunem ca să fie desemnată o*

persoană de la Keystone Moldova pentru a ne informa și ghida în identificarea propunerilor de proiect [IIA_4_OSC_Strășeni];

- Am învățat a căuta oportunități de finanțare. În viitor vom aplica neaparat ținând cont de experiența acumulată ca rezultat al Programului de formare și mentorat. [IIA_5_OSC_Florești];*
- Cu referire la sustenabilitatea Proiectului consider că am putea implementa ideia parteneriatului public-privat în domeniul scrierii de proiecte. În calitate de șef serviciul Asistență socială, voi diversifica activitățile privind incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituții de învățământ general. Pot menționa că la noi în raion este în creștere numărul copiilor cu cerințe educaționale speciale. Pentru a asigura mobilizarea comunitară în procesul de incluziune socială a grupurilor vulnerabile, vom stabili parteneriate cu părinții. De asemenea, foarte importantă este formarea cadrelor didactice de sprijin. Planificăm să colaborăm cu Serviciul de asistență psihopedagogică la acest capitol. Totodată, vom colabora cu OSC-urile pentru elaborarea propunerilor de proiect. [IIA_6_APL_Ialoveni];*
- Am stabilit relații de parteneriat cu OSC-urile din raion, anterior chiar dacă eram dintr-un raion nu ne cunoșteam. În rezultatul programului, în calitate de reprezentant al DAS voi continua acest parteneriat cu OSC. Datorită proiectului am implicat OSC în proiecte de ajutoare umanitare și am ajutat persoanele din grupurile vulnerabile din raion. Proiectul a mobilizat ca OSC și APL să lucreze împreună, și acest parteneriat este un imbold pentru ambele părți: OSC și APL pentru a asigura mobilizarea comunitară în procesul de incluziune socială a grupurilor vulnerabile [IIA_7_APL_Strășeni];*
- Consider că acest program va contribui la îmbunătățirea calității serviciilor sociale din raion. În calitate de șef Direcție Asistență Socială și Protecție a Familiei, voi contribui la incluziunea socială a grupurilor vulnerabile. [IIA_8_APL_Cimișlia];*
- Am obținut deschidere la nivel local, parteneriat foarte bun cu DASPF. Facem schimb de experiență, conlucrăm pentru încadrarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități. [IIA_9_OSC_Strășeni];*
- După cum am menționat, ca rezultat al implementării Programului am obținut un proiect care a contribuit la scăderea numărului de infracțiuni. Proiectul s-a finalizat, dar copiii ne întreabă: când să mai venim ? Copii știu la cine să se adreseze în caz când se încalcă drepturile. Am creat o sală, o dată în săptămână copilul vine la un ceai, pentru a discuta, a ne spune dacă se confruntă cu probleme. Copiii vin aici și după finalizarea proiectului. [IIA_10_OSC_Ialoveni];*
- Mediatizarea la nivel de comunitate a incluziunii persoanelor cu dizabilități (grupul țintă vor fi părinții copiilor narmativ din școlile generale). [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];*
- Am înțeles cât de importantă este mobilizarea comunitară în procesul incluziunii persoanelor cu dizabilități. Ca rezultat al activităților organizate, organizația noastră a realizat campanii de colectare a fondurilor pentru incluziunea grupurilor social-vulnerabile. Acesta a fost impactul instruirilor. Ca rezultat al Programului, am înțeles mai bine importanța incluziunii persoanelor cu dizabilități. Un lucru important este faptul că o să lucrăm împreună (APL și OSC) la incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_12_APL_Strășeni];*
- Considerăm că vom lucra în baza necesităților identificate în cadrul programului. Cele mai potrivite măsuri vizează organizarea ședințelor comune cu toți actorii comunitari. În calitate*

de director executiv al organizației, vom elabora propuneri de proiecte pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități. [IIA_13_OSC_Cimișlia];

- *Sunt psiholog în cadrul Asociației obștești și voluntară. Pentru a asigura sustenabilitatea proiectului voi depune tot efortul pentru a convinge colegii mei despre necesitatea de a elabora propuneri de proiecte. De asemenea, mă voi implica activ în promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități la nivel de comunitate. [IIA_14_OSC_Cimișlia].*

Un rol deosebit de important în asigurarea sustenabilității acțiunilor întreprinse în cadrul Proiectului îl dețin autoritățile publice locale. În acest context, evidențiem că APL sunt responsabile de a întreține un dialog transparent și productiv cu donatorii și OSC-urile locale, cu membrii comunității, să conlucreze cu autoritățile publice centrale și cu alte autorități publice pentru soluționarea eventualelor probleme apărute în procesul de implementare a proiectelor. Unele OSC-uri au menționat că au fost susținute de către APL, care au preluat activitățile dezvoltate în cadrul Proiectului.

Totodată, evaluarea sustenabilității Programului de formare și mentorat scoate în evidență că datorită formărilor organizate a crescut gradul de competență al specialiștilor și au fost consolidate relațiile de colaborare dintre OSC și APL. Experiența de lucru acumulată de către toate grupurile-țintă ale Proiectului creează premisele necesare pentru dezvoltarea unei abordări integrate sustenabile pentru a asigura incluziunea grupurilor vulnerabile.

Există un șir de provocări pentru asigurarea sustenabilitatea intervențiilor realizate. Acestea se referă în special la lipsa/insuficiența resurselor financiare pentru continuarea activităților realizate în cadrul Proiectului, dezvoltarea insuficientă a capacității la nivel local și dezvoltarea inadecvată a serviciilor sociale pentru grupurile vulnerabile. În același timp, identificăm un șir de factori de risc la nivelul contextului general, cum este pandemia de COVID-19, instabilitatea politică, nivelul redus de resurse financiare și umane disponibile.

Proiectul a contribuit și la sustenabilitatea socială. Echipa de implementare a Proiectului a sprijinit dezvoltarea parteneriatelor dintre reprezentanții APL de nivelul întâi și al doilea, OSC-uri naționale și locale active în domeniul protecției drepturilor persoanelor cu dizabilități. Din cele 12 OSC-uri locale beneficiare ale Programului, 6 organizații sunt active și implementează diverse proiecte, ceea ce denotă faptul că aceste organizații ar trebui să dispună de resurse umane calificate și experiență vastă în elaborarea și implementarea proiectelor, ceea ce va asigura continuitatea și sustenabilitatea acțiunilor realizate în cadrul Proiectului.

3. OPINIILE OSC-URILOR ȘI APL-URILOR PRIVIND NECESITĂȚILE ÎN PROCESUL DE ASIGURARE A INCLUZIUNII SOCIALE A GRUPURILOR VULNERABILE

În cadrul evaluării impactului proiectului, în general, și al programului de formare și mentorat, în particular, au fost realizate 14 interviuri individuale semistructurate (9 interviuri cu reprezentanți ai OSC-urilor și 5 interviuri cu reprezentanți ai APL-urilor). În Tabelul 1. Sunt reflectate necesitățile identificate de cele 2 grupuri-țintă ale proiectului.

Tabelul 1. Necesități identificate de către OSC-uri și APL-uri

Necesități identificate de către reprezentanți ai OSC-urilor	Necesități identificate de către reprezentanți ai APL-urilor
I. Suport metodologic și informațional	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Avem nevoie de cunoștințe în domeniul psihologiei, avem nevoie de suporturi metodologice practice privind asigurarea stării de bine a copilului [IIA_3_OSC_Sîngerei];</i> • <i>Organizarea ședințelor de informare lunare pentru primari cu privire la cadrul legal și normativ (axate pe colaborarea intersectorială, incluziunea persoanelor cu dizabilități) [IIA_4_OSC_Strășeni];</i> • <i>Este necesar de organizat ședințe informative, organizate cu participarea APL și OSC în cadrul cărora să identificăm împreună modalitățile de incluziune socială a grupurilor vulnerabile. Sunt convinsă, că în cadrul acestor ședințe, vom identifica un mecanism util care îl vom putea aplica în practică. [IIA_9_OSC_Strășeni];</i> • <i>Consider că foarte important ar fi un ghid în care ar fi descrise bunele practici în implementarea diferitor proiecte. Este foarte bine că în cadrul acestui proiect va exista un astfel de ghid. [IIA_10_OSC_Ialoveni];</i> • <i>Consider că foarte importante sunt resursele informaționale și metodologice privind incluziunea persoanelor cu dizabilități. Sunt necesare suporturi metodologice pentru cadre didactice, părinți privind incluziunea copiilor cu dizabilități [IIA_11_OSC_Ștefan Vodă];</i> • <i>Sunt necesare activități practice de diseminare a bunelor practici privind</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Elaborarea și implementarea unui mecanism eficient de conlucrare între APL, OSC și persoanele cu dizabilități privind elaborarea proiectelor pentru soluționarea nevoile comunității [IIA_2_APL_Florești];</i> • <i>Sunt necesare formări și suport metodologic în înțelegerea dizabilității, aparatului categorial de noțiuni și termeni, cadrul legal în domeniu [IIA_3_APL_Ialoveni];</i> • <i>Avem nevoie de suport metodologic - ghiduri practice cu specificarea atribuțiilor/rolurilor la nivel de comunitate privind incluziunea persoanelor cu dizabilități; să fie clar specificate mecanismele de implementare a Legii 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. De asemenea, am avea nevoie de suport în continuare din partea Keystone Moldova pentru a ne ghida în elaborarea propunerilor de proiect. [IIA_7_APL_Strășeni] și [IIA_8_APL_Cimișlia].</i> • <i>Ar fi binevenite organizarea vizitelor de studiu, ședințelor de informare pentru consilieri privind exemplele de bune practici privind funcționarea serviciilor sociale pentru diverse grupuri vulnerabile [IIA_12_APL_Strășeni].</i>

<p><i>incluziunea socială a grupurilor vulnerabile. De exemplu: vizitarea serviciilor create pentru incluziunea persoanelor cu dizabilități [IIA_13_OSC_Cimișlia];</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Suport în facilitarea dialogului cu alte organizații și centre care lucrează cu persoanele cu dizabilități pentru a asigura transferul de bune practici [IIA_14_OSC_Cimișlia].</i> 	
<p>II. Suport financiar în dezvoltarea serviciilor sociale</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Crearea de centre comunitare, care vor oferi sprijin în procesul de incluziune a persoanelor cu dizabilități. [IIA_1_OSC_Strășeni];</i> • <i>Avem nevoie de suport financiar pentru a face reparație în cadrul unui serviciu pentru copii în situație de risc. Planificăm să elaborăm un proiect pentru a identifica aceste resurse. [IIA_1_OSC_Florești].</i> 	<p><i>Dezvoltarea unor servicii sociale la nivel de comunitate pentru grupurile vulnerabile. Noi dorim să creăm un centru de zi pentru copii în situație de risc, dar avem nevoie de resurse financiare. [IIA_12_APL_Strășeni].</i></p>

Majoritatea reprezentanților OSC-urile și APL-urile intervievați se referă în special la necesitățile de suport metodologic și informațional și doar două OSC-uri și un reprezentant al APL-urilor s-a referit la necesitățile de natură financiară care stau la baza creării și dezvoltării serviciilor sociale pentru grupurile vulnerabile. Astfel, conchidem că cele mai stingente necesități se referă la capacitatea resurselor umane în domeniul incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile.

CONCLUZII

În cele ce urmează, sunt prezentate principalele constatări ale acestei evaluări, care s-a bazat pe utilizarea unor metode mixte de cercetare (analiza documentară; interviurile individuale semistructurate realizate cu reprezentanții OSC-urilor și APL-urilor):

- Succesul și rezultatele pozitive înregistrate în cadrul Proiectului se datorează în mare parte modului în care a fost elaborat și implementat Programul de formare și mentorat, care a inclus o gamă diversă de activități de consolidare a capacităților resurselor umane (seminare, ședințe de mentorat, schimb de experiență), precum și activități practice axate pe oferirea suportului metodologic OSC-urilor locale în scrierea de proiecte și identificarea oportunităților de finanțare; facilitarea dialogului dintre APL și OSC etc.;
- Proiectul este considerat de către participanții la Programul de formare și mentorat ca fiind unul relevant, actual și util, deoarece s-a bazat pe cadrul național de politici în domeniul incluziunii sociale a persoanelor din grupurile vulnerabile, a avut în vizor necesitățile OSC-urilor și a comunităților locale, cu accent pe cooperarea dintre OSC-uri și APL-uri în identificarea celor mai eficiente modalități de soluționare a problemelor, cu care se confruntă persoanele în dificultate;
- Programul de formare și mentorat realizat în cadrul Proiectului a fost elaborat și implementat în conformitate cu necesitățile de formare ale OSC-urilor și APL-urilor, ceea ce este confirmat de toate persoanele intervievate, care menționează că Programul corespunde nevoilor și intereselor profesionale ale acestora;
- Materialele utilizate în cadrul instruirilor au fost elaborate în concordanță cu politicile, cadrul legal și metodologic existent în domeniul incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile. Aceasta este confirmat de studiul de evaluare a impactului Programului de instruire;
- Din cele 12 OSC-uri locale care au participat la Programul de formare și mentorat, 10 reprezentanți ai OSC-urilor locale nu au participat vreodată în cadrul unor instruirii în scrierea și managementul proiectului și nici nu au avut o experiență de scriere a proiectelor, ceea ce denotă că echipa proiectului a depus efort considerabil pentru a mobiliza OSC-urile în procesul de pregătire a propunerilor de proiect pentru a aplica la Apelul II al Programului de granturi Dezvoltarea societății civile la nivel local;
- Programul de formare și mentorat destinat OSC-urilor locale și-a atins obiectivele, toate OSC-urile cu suportul echipei de implementare a proiectului au elaborat propuneri de proiect axate pe nevoile comunității, fiind aplicate la concursul de granturi 12 proiecte (6 proiecte - Inițiative civice și 6 – Proiecte regionale).
- OSC-urile locale necesită suport metodologic continuu în dezvoltarea organizațională și scrierea și managementul proiectelor în domeniul incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, precum și documentarea practicilor de succes;
- O etapă dificilă pentru implementarea Proiectului a fost și perioada pandemiei de COVID-19. Măsurile luate de autorități au inclus restricționarea libertății de întrunire și libertatea de circulație. În același timp, din cauza pandemiei cu COVID-19 a fost necesar de adaptat planul de implementare a proiectului. OSC-urile au demonstrat reziliență prin faptul că s-au adaptat la noile condiții, și-au mutat parțial activitatea în spațiul online;
- Domeniul contractării serviciilor sociale este relativ nou pentru Republica Moldova și în acest context este necesar de conjugat eforturile cu mai multe OSC-uri
- Proiectul a contribuit la fortificarea și consolidarea capacităților celor 12 OSC-uri locale și APL-urilor din 6 UAT, fiind apreciat înalt suportul acordat de echipa de implementare a

Proiectului, care a facilitat dezvoltarea parteneriatelor la nivel local pentru a asigura incluziunea grupurilor vulnerabile;

- Marea majoritate a OSC-urilor și APL-urilor consideră că Proiectul prin activitățile implementate a reușit să răspundă așteptărilor;
- OSC-urile locale au accentuat faptul că datorită Proiectului, acestea au reușit să obțină multiple beneficii: consolidate cunoștințele și abilitățile profesionale ale membrilor organizației; identificate soluții pentru rezolvarea problemelor existente la nivel de comunitate și noi modalități de intervenție; stabilite noi parteneriate și soluționate unele probleme identificate la nivel de comunitate prin intermediul granturilor oferite în cadrul Proiectului (în cazul a 2 OSC-uri);
- OSC-urile locale au menționat că pentru a se dezvolta în continuare au nevoie de a fi sprijinite pentru a realiza activități de informare și sensibilizare a comunității cu privire la incluziunea socială a grupurilor vulnerabile; activități de instruire (seminare, traininguri); realizarea schimbului de experiență; suport metodologic în scrierea proiectelor și identificarea noilor oportunități de finanțare;
- Factorii negativi care au creat impedimente/obstacole în implementarea Proiectului se referă la capacități limitate a resurselor umane privind incluziunea socială a grupurilor vulnerabile; insuficiența resurselor financiare pentru soluționarea problemelor existente în comunitate; fluctuația de personal; lipsa voinței politice a factorilor decizionali; lipsa de experiență în domeniul incluziunii sociale a persoanelor din grupurile vulnerabile.
- Cele mai importante schimbări care s-au produs datorită Proiectului se referă la creșterea gradului de informare și conștientizare privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități; dezvoltarea și consolidarea parteneriatelor dintre APL și OSC-uri locale; consolidarea capacităților resurselor umane în domeniul scrierii și implementării proiectelor;
- Evaluarea impactului Programului de formare reflectă faptul că cele mai importante aspecte îmbunătățite în activitatea OSC-urilor se referă la: (i) aplicarea la diverse programe de finanțare; (ii) acordarea unei atenții sporite grupurilor vulnerabile; (iii) a sporit capacitatea de a identifica și de a evalua problemele cu care se confruntă comunitatea;
- Evaluarea a scos în evidență că datorită Programului de formare a crescut gradul de competență al specialiștilor și au fost consolidate relațiile de colaborare dintre toți actorii comunitari, ceea ce determină realizarea intervențiilor profesionale pentru a asigura incluziunea grupurilor vulnerabile;
- Există un șir de impedimente pentru asigurarea sustenabilitatea intervențiilor realizate, acestea fiind cauzate de lipsa/insuficiența resurselor financiare pentru continuarea activităților realizate în cadrul Proiectului, dezvoltarea insuficientă a capacității la nivel local și dezvoltarea inadecvată a serviciilor sociale pentru grupurile vulnerabile. În același timp, identificăm un șir de factori de risc la nivelul contextului general, cum este pandemia de COVID-19, instabilitatea politică, nivelul redus de resurse financiare și umane disponibile.

În procesul de implementare a proiectului au fost identificate un șir de dificultăți și provocări, care au creat unele impedimente:

- OSC-urile locale din regiunile de implementare a proiectului sunt slab dezvoltate, iar așteptările cu privire la accesarea programelor de finanțare sunt exagerate;
- În procesul de încheiere a acordurilor de colaborare a fost necesar de realizat ședințe de lucru cu reprezentanții APL pentru a facilita dezvoltarea parteneriatelor la nivel local. Au

existat situații în care din lipsa experienței organizației, reprezentanții APL nu au manifestat deschidere pentru a încheia acorduri de parteneriat, iar datorită ședințelor organizate în comun s-a reușit de stabilit relații de colaborare.

- Grupul de participanți a fost neomogen, cu un nivel de pregătire diferit în domeniu. Sunt reprezentanți ai OSC-urilor locale cu un nivel foarte slab de pregătire în scrierea de proiecte și care pentru prima oară urmează să se implice în scrierea unei propuneri de proiect
- După realizarea primului seminar din cadrul Programului de formare și mentorat, 3 OSC-uri locale din cele 14 OSC-uri din motive obiective au renunțat de a participa la activitățile Programului. Drept cauze au fost invocate: numirea în funcție publică a președintelui unei organizații, probleme de sănătate a coordonatorului de proiect, conflicte iscate în interiorul organizației. Organizațiile care au renunțat la Program sunt: 1) Fundația „COPĂCENI-VDR”, or.Șingerei; 2) A.O. „Aripi Europene”, or.Ștefan Vodă; 3) A.O. „Cimișlieni de pretutindeni”, or.Cimișlia.
- Este important că la prima etapă au fost admise la Programul de formare 14 OSC-uri, 2 OSC-uri fiind luate în lista de rezervă. În același timp, echipa proiectului a identificat o organizație nouă, care a fost inclusă în Programul de formare și mentorat – AO „Icar - Dedal” s. Palanca, astfel fiind asigurată atingerea indicatorului stabilit în cadrul Proiectului.
- A fost necesar de alocat mult mai mult timp pentru lucrul la această sarcină decât este planificat în proiect, deoarece propunerile de proiect elaborate de către OSC-urile locale au fost incomplete și fragmentate. Fiecare propunere de proiect a fost analizată minuțios și s-a depus efort maximal pentru a finaliza această sarcină cu succes.
- Cea mai mare provocare a Proiectului este lipsa resurselor umane calificate. Reprezentanții OSC-urilor locale chiar dacă au participat la două seminare de formare în domeniu, se confruntă cu probleme în elaborarea unei propuneri de proiect, începând cu descrierea problemei și finalizând cu partea ce ține de procesul de elaborare a bugetului. Unele OSC-uri locale au întâmpinat dificultăți în identificarea ideii de proiect, fiind necesară suplimentar consultarea comunității, organizațiile locale nefiind pregătite de a realiza astfel de acțiuni (de exemplu, coordonatorul proiectului Keystone Moldova a organizat o ședință de consultare în s.Dolna, cu participarea AO „Alianța pentru Dolna”, primar, grup de inițiativă în vederea identificării problemelor din comunitate).
- Pandemia de Coronavirus a impus necesitatea de a revizui modalitățile de organizare a activităților și adaptarea la noile condiții de muncă. În perioada de referință toate activitățile au fost realizate la distanță (e-mail, Messenger, Viber, telefon), cu excepția unei vizite în teritoriu realizată în Palanca, Ștefan Vodă, înainte de pandemie.
- Din cele 12 OSC-uri locale două organizații sunt câștigătoare la cea de-a doua rundă de finanțare, iar oportunitățile de finanțare pentru OSC-urile locale sunt puține, a fost necesar ca organizațiile să fie sprijinite în scrierea de noi proiecte și identificarea de noi posibilități de finanțare. Totodată, este important de evidențiat că la moment din cele 12 OSC-uri locale doar 4 organizații au proiecte active (în proces de implementare), iar celelalte 8 OSC-uri nu dispun de nici un proiect.
- În același timp, majoritatea reprezentanților OSC-urilor locale nu sunt motivați de a participa la concursurile lansate și nici nu manifestă inițiativă în scrierea proiectelor (din cele 12 OSC-uri doar 4 au manifestat interes pentru elaborarea de noi proiecte).
- Procesul de identificare a oportunităților de finanțare a OSC-urilor locale este deosebit de anevoios, deoarece, pe de o parte, sunt puține concursuri lansate de către donatori, iar pe de altă parte, capacitățile OSC-urilor locale sunt modeste.

- Pentru OSC-urile care implementează cel puțin un proiect, resursele umane pe care le deține la moment reduc din posibilitățile de a accesa adițional la alte fonduri.

RECOMANDĂRI

Recomandările prezentate mai jos au la bază analiza rapoartelor de progres și a lecțiilor învățate în cadrul Proiectului, precum și opiniile participanților la Programul de formare și mentorat.

Astfel, pentru a asigura creșterea capacităților OSC-urilor din raioanele-țintă în promovarea incluziunii sociale a grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități se recomandă următoarele:

1. ELABORAREA SUPTURILOR DE CURS, GHIDURILOR METODOLOGICE ȘI MATERIALELOR PRIVIND:

- experiența OSC-urilor active în domeniul asistenței și protecției persoanelor din grupurile vulnerabile;
- istoriile de succes privind incluziunea socială a grupurilor vulnerabile;
- metodele de reducere a inegalității față de grupurile vulnerabile;
- modalitățile de implicare a grupurilor vulnerabile în luarea deciziilor privind soluționarea problemelor comunității;
- dezvoltarea voluntariatului, inclusiv metodele de antrenare în activități de voluntariat, stimularea persoanelor din grupurile vulnerabile pentru participarea la viața socială;
- descrierea mai detaliată a instituțiilor/serviciilor unde se pot adresa persoanele din grupurile vulnerabile pentru ajutor;
- mobilizarea comunitară pentru promovarea drepturilor persoanelor din grupurile vulnerabile.

2. CAPACITAREA OSC-urilor și APL-urilor

- organizarea programelor de formare și mentorat pentru OSC-urile locale fără experiență privind dezvoltarea organizațională, scrierea și implementarea proiectelor;
- extinderea Programului de formare și pentru alți actori comunitari, inclusiv a primarilor, consilierilor locali;
- consolidarea capacităților OSC-urilor locale prin organizarea activităților de formare, organizarea activităților de advocacy în promovarea respectării drepturilor persoanelor cu dizabilități;
- realizarea schimbului de experiență dintre OSC-uri și organizarea vizitelor de studiu, ceea ce va asigura o mai bună conlucrare dintre OSC-uri și APL-uri;
- diversificarea formelor de lucru cu OSC-urile locale și APL (ședințe informaționale comune, foramrea grupurilor de inițiativă la nivel de comunitate, implicarea persoanelor din grupurile vulnerabile în procesul de identificare a soluțiilor etc.).

3. CREȘTEREA NIVELULUI DE INFORMARE ȘI CONȘTINETIZARE PUBLICĂ

- îmbunătățirea transparenței și participării în procese decizionale prin dezvoltarea instrumentelor care ar asigura accesul la informația de interes public, inclusiv despre proiectele de acte legislative și prin dezvoltarea unui mecanism practic de responsabilizare a autorităților care încalcă cerințele legale privind transparența decizională;
- elaborarea materialelor informaționale (pliante, bucle) într-un limbaj accesibil care să reflecte drepturile și garanțiile sociale ale grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități;

- realizarea sesiunilor de informare și sensibilizare la nivel de comunitate, cu accent pe promovarea incluziunii sociale a grupurile vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități;
- organizarea sesiunilor de informare pentru persoanele din cadrul grupurilor vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități;
- dezvoltarea programelor de voluntariat și implicarea acestora în viața comunității, inclusiv în procesul de luare a deciziilor;
- utilizarea panourilor informaționale din primării pentru plasarea informațiilor cu privire la drepturile persoanelor din grupurile vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități.

Bibliografie

1. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități ratificată de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr.166/2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.07.2010, Nr.126-128/428.
Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=24019&lang=ro
2. Legea Nr.547/2003 asistenței sociale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.03.2004, Nr.042/249.
Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107485&lang=ro#
3. Legea Nr.123/2010 cu privire la serviciile sociale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.09.2010, Nr.155-158/541.
Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123161&lang=ro#
4. Legea Nr.60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 27.07.2012, Nr.155-159/508.
Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126285&lang=ro#
5. Hotărârea Guvernului R.Moldova nr.65/2013 cu privire la determinarea dizabilității și capacității de muncă. În: Monitorul Oficial al R.Moldova, 25.01.2013, Nr. 18-21/104.
Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103150&lang=ro#
6. Hotărârea Guvernului R.Moldova nr.893/2018 cu privire la aprobarea Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale gestionate de Agenția Națională Asistență Socială pentru anii 2018-2026 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia.
Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109067&lang=ro